

Çalışma Sosyolojisinin Tanımı ve Gelişimi

Sosyoloji toplumsal yapı ve ilişkilerden yola çıkarak “toplumu, toplumsal yaşamı, toplumsal kurum, grup ve bunlar arasındaki ilişkileri” sistematik şekilde incelemektedir.

1800’lü yıllardan beri var olan sosyoloji biliminin gelişiminde Fransız ihtilali, endüstri devrimi ve imparatorlukların ulus devletlerine dönüşmesi gibi toplumu, grupları ve yapıları etkileyen olaylar önemli rol oynamıştır.

20. yüzyılda ortaya çıkarak gelişen çalışma sosyolojisi ise “çalışmanın toplumda, toplumsal yapıda, toplumsal kurum ve gruplardaki etkilerini inceleyen bilim dalı olarak ifade edilmektedir. Endüstri devrimiyle birlikte kurumsallaşan, disiplinli ve bütünlüklü bir hal alan çalışma kavramı mal, hizmet ve bilgi üretmek anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla çalışma sosyolojisinin merkezinde endüstriyel çalışma ve sonrasında ortaya çıkan çalışma formları yer almaktadır.

Çalışma sosyolojisinin konuları

Endüstri Devriminin Etkileri: Tarım toplumunun çalışma tarzı ve çalışma çevresinde şekillenen sosyal ilişkiler tamamen değişmiş farklı yeni çalışma ilişkileri oluşmuştur. 1750- 1950 yılları arasında devam eden işsizlik, ağır ve kötü çalışma koşulları çalışma süresinin uzunluğu gibi toplumsal maliyetler çalışma sosyolojisinin önemli inceleme alanlarıdır.

Çalışma sosyolojisinin temel inceleme konuları şunlardır:

- Çalışmanın endüstri toplumunda aldığı şekil,
- Endüstrileşmenin çalışma hayatında yarattığı köklü değişimler ve
- Çalışmanın sosyal boyutunda yaşanan değişimler.

Çalışmanın Tarihsel Gelişimi ve Çalışmaya Yönelik

Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar: Klasik yaklaşımlar bütün insanlık için geçerli, toplumsal farklılıkları çok fazla dikkate almayan, büyük boy kuramlardır.

Çalışmalarının merkezine kapitalist toplumun yarattığı eşitsizlikleri ve sorunları alan Marx; çalışma yaşamının şekillenmesinde, yeni işadımı ve çalışan tipinin oluşmasında “Püritan etik” tezini öne çıkartan Weber ve iş bölümüne dayalı organik dayanışmayı ön palan çıkartan Durkheim önemli klasik yaklaşımıcılar arasında gösterilmektedir.

1980’li yıllardan itibaren gelişen çağdaş yaklaşımlar, daha orta ve küçük boy kuramlarla çalışma yaşamında örgüt kültürü, sistem yaklaşımı, politik ilişkiler gibi konuları incelemektedir.

Yeni Teknolojiler ve Etkileri: Çalışma yaşamı fabrikalarda kitle üretimini mümkün hale getiren teknolojilerden, bilgi, enformasyon ve iletişim teknolojilerine kadar pek çok gelişimden etkilenmiştir.

Çalışma Konuları;

- Yeni teknolojilerin çalışma ilişkilerine etkileri
- Çalışmanın sosyal boyuta etkileri

Yabancılaşma: makinenin bir uzantısı hâline gelen ve ürettiği ürün ile bağı kopan çalışanlar, işletmelerinde insani boyutu göz ardı etmesiyle birlikte endüstri toplumunda işe, iş yerine ve üretilen ürüne yabancılaşma başlamıştır. Yaptığı işle bütünleşemeyen, makinenin bir eklentisi haline gelen ve yaptığı ürünle hiç bir duygusal bağ kuramayan çalışanların yabancılaşmasına yol açan bu sisteme Marx ve Engels önemli eleştiriler getirmiştir.

İrk, Etnisite ve Azınlıklar: 1900’lü yıllarda endüstri toplumunda ırk ve azınlıklar konularında önemli ayrımcılıklar görülmüştür. 1970’lerde göçlerin artışıyla nüfus çeşitliliği artmıştır. Gelişmiş ülkeler az gelişmiş ülkelerden gelen işçi göçünü kabul etmiş ancak bunlara, özellikle işsizliğin arttığı dönemlerde düşmanca ve saldırgan tutumlar sergilenmiştir. Çalışma hayatında dezavantajlı grupları oluşturan azınlıklar, çoğu zaman daha düşük ücretlere çalışırken yerli halka göre daha yoksul yerleşim yerlerinde, kötü koşullarda yaşamışlardır,

İktidar Mekanizmaları: Gözetim, Denetim, Kontrol:

Endüstri toplumunda çalışanlara duyulan güvensizlik nedeniyle mutlak gözetim, denetim ve kontrol söz konusuydu. F.W Taylor ustabaşılarla çalışanların denetlenmesi gerektiğinin savunucularından birisidir. Endüstri sonrasında da benzer şekilde elektronik ve bilgisayar teknolojileri aracılığıyla yüksek vasıflı ve eğitilmiş işçilerin çalışmaları denetlenmiştir. Bu denetleme çalışanların yabancılaşması ve sosyal ilişkileri üzerinde önemli etki yaratmaktadır.

Sınıfsal Farklılıklar: Sınıf ve çıkar bilincinin oluştuğu endüstri döneminde işçi ve işveren sendikaları kurulmuştur. Ancak endüstri sonrasında sendikalar güç ve üye kaybına uğramışlardır. Bu dönemde küçük ve orta ölçekli işyerleri ile bilgi işçileri artarken vasıfsız işçiler de işsizlik artmıştır. Ayrıca sınıf bilinci beyaz ve mavi yakalı işçilerle birlikte ortadan kalkmıştır.

Sınıf yapısı ve değişimi, sınıf mücadelesi, değişimin çalışanlar üzerindeki etkisi ve sendikal hareketler çalışma sosyolojisi alanında önemli konular haline gelmiştir.

Çalışma Kültürü: Çalışmaya yönelik değer, tutum, inanç ve davranışlardan oluşan bir bütün olan çalışma kültürü zaman içinde dönüşümler geçirmiştir. Bu dönüşümler; Tarım toplumunda disiplin kazanamamış, dağınık, koordinesiz, bütünlük ve süreklilikten uzak dönemle başlamaktadır. İkinci dönem çalışmanın endüstrileşme sürecinde toplumsal yaşamın merkezine oturduğu, işçi sınıfının ortaya çıktığı, kazanç hırsı ve sermaye birikiminin meşru olduğu dönem. Üçüncü dönem ise endüstri sonrası toplumun öne çıktığı, teknolojinin geliştiği ve yaygınlaştığı çalışma yaşamının değiştiği, bilgi işçisinin öne çıktığı, çalışma sürelerinin kısaldığı, boş zamanın

arttığı, tüketim, yaşam kalitesi ve kendini gerçekleştirmeyi de öne çıkaran dönemdir.

Çalışma konuları;

- Çalışma kültürünün etkileri ve farklılıkların nedenleri
- Demografik farklılıklara göre öne çıkan boyutlar ve kazandığı anlamlardır.

Boş Zaman Endüstrisi: Çalışma saatlerinin azalması, işe gitmeden çalışma şekillerinin ortaya çıkışı, esnek çalışma yöntem ve süreleri toplumsal hayatta ve çalışma hayatında da boş zaman kavramını ön plana çıkartmıştır. Ayrıca boş zamanların değerlendirilmesi konusunda işletmeler çalışanlarına fırsat ve bütçe sunabilmektedir.

Cinsiyet Politikaları: Ataerkil bir aile yapısı ve erkek egemen değerler sistemi çalışma hayatına da yansımaktadır. Ancak ağır çalışma koşulları ve düşük ücret kadının da çalışmasını bir ihtiyaç haline getirmiştir. Endüstri toplumunda kadınlar genellikle işçi olarak çalışmışlardır ve yönetici kadın sayısı oldukça azdır. Sendikalar da kadınların işe alınması ve kadın eşitliğinin sağlanması konusunda pek olumlu bakmamışlardır.

Endüstri sonrası toplumda bilgi ve hizmet işlerinin önem kazanması, esnek çalışma saat ve yöntemleri kadının toplumsal rolünü değiştirmiş ve ayrımcılık azalmıştır. Bu dönemde kadınlar yönetici olarak görev yapabilmeye başlamışlardır. Çalışma yaşamında kadınların yanı sıra gay ve lezbiyenlerinde yer almaları cinsiyet politikalarının önemli ölçüde zayıfladığını göstermektedir.

İşsizlik ve İstihdam Politikaları: Çalışma çağı, gücü ve isteğinde olup, iş arayıp da bulamama durumu işsizliktir. Endüstri devrimiyle birlikte işsizlikte ciddi artışlar olmuştur. Bu durum bireylerin suça eğilimli hale gelmesinde ve katı hukuk kurallarının yapılmasında etki yaratmaktadır.

Endüstri toplumunda işsizlik sendikalar tarafından engellenmeye çalışılmış ve bir güvence olmuştur. Günümüzde ise vasıfsız işçilerin yanı sıra iyi eğitilmiş, alanında uzman çalışanlar arasında dahi işsizlik yaygındır. Bu nedenle sendikalardan sosyal güvence de sağlayamayan çalışanlar arasında yüksek bir güvensizlik, belirsizlik ve gelecek korkusu hâkimdir. Gelişmiş ülkelerde işten çıkarılacak personele psikolojik ve kariyer danışmanlıklarının verilmesi bu konuya getirilen çözümler arasında yer almaktadır.

Çalışma sosyolojisinin bazı konuları şunlardır:

- Toplumsal ön yargıların işsizlik üzerindeki etkileri
- İşsizliğin etnik köken, ırk ve cinsiyet politikasıyla bağlantısı ile insan psikolojisi ve toplumsal yapıya etkileri
- Genç ve yaşlılara yönelik toplumsal tutumların işsizlik üzerindeki etkileri

Globalleşme ve Etkileri: Küresel etkileşimin yoğunluğu ve sınırların aşılmasını ifade eden globalleşme çok uluslu şirketlerin yayılması ve esnek çalışma düzeni üzerinde etki yaratmıştır. İşletmeler üretimlerinin ya da faaliyetlerinin bir bölümünü bağlı buldukları merkez dışında gerçekleştirerek ya da farklı ülkelere işlerini taşıyarak maliyet avantajı sağlamaktadır. Ancak bu tür çok uluslu şirketlerde sosyal politika uygulamaları ihlal edilebilmektedir.

Çalışma sosyolojisinin bazı konuları şunlardır:

- Globalleşme sürecinin çalışmaya ve örgütlenme tarzına etkileri
- Çalışma ilişkilerinde ve yapılarındaki değişimler
- Globalleşmenin; vasıf seviyesi, istihdam şartları ve işsizlik durumuna etkileri

Çalışma Sosyolojisinin Araştırma Yöntemleri

Sosyal bilimlerde araştırmalar içinde yaşanan dönemin izlerini taşımaktadır. Bu nedenle endüstri devrimi öncesi ve sonrası olarak adlandırılan iki dönemde çalışma yöntemlerinde önemli farklılıklar görülmektedir. Tarihsel süreçte çalışma sosyolojisi alanında pozitivizm ve yorumlayıcı yaklaşım araştırma yöntemleri açısından önemli görülmektedir. Reform, Rönesans ve "Aydınlanma Düşüncesi" sonrasında akıl, bilim ve teknoloji yeni toplumun merkezi haline dönüşmüştür. Aydınlanma düşüncesiyle birlikte, toplumsal yapının işleyişinin keşfedilebileceği ve toplumun bir makine gibi düzenlenebileceğine yönelik düşünceler ortaya çıkmıştır.

Modern örgütün yapılanmasında Descartes dört kural öngörmüştür. Bunlar; şüpheye yer vermeyecek şekilde açık olan şeylere yer vermek, çözümlenmeye uygun derecede bölümlere ayırmak, en fazla bilgiye ulaşmak için en basit olandan başlamak ve eksiksiz sayım ve kontroller yapmaktır.

Pozitivizm; Toplumsal olgu ve olaylara pozitif bilim yöntemiyle yani doğaya yaklaşır gibi yaklaşmaktadır. Pozitivizme göre bilimsel bilgi; birikimseldir, iddia, yargı ve değerleri içeremez, sayısal olarak ölçülebilen matematik ve mantığı kullanır. Ayrıca, pozitivizmde neden sonuç ilişkilerini açığa çıkarmak ve düzenlilikleri açıklayan kanunlar ortaya koymak gerekmektedir. Bu nedenle Comt tarafından kurulan sosyoloji bilimi ilk dönemlerinde toplum mühendisliği olarak tasarlanmıştır.

Nicel Araştırma Yöntemleri: Nesnelleştirilen konunun, tümevarımcı yaklaşımla anket, deney ve gözlem aracılığıyla araştırılma yöntemidir. Bu yöntemlere göre toplumsal veya beşeri konuları subjektif değerlendirme ve yargılardan arındırmak mümkündür.

1970'li yıllarda, geçmişe ait düşünce kalıpları, bilimsel yaklaşımlar ve araştırma yöntemleri sorgulanmış ve köklü dönüşümler yaşanmıştır. Dolayısıyla pozitivist paradigma yerini yorumlayıcı paradigmaya bırakmıştır.

SOS323U-ÇALIŞMA SOSYOLOJİSİ

Ünite 1: Çalışma Sosyolojisinin Konusu ve Araştırma Alanı

Pozitivizm ötesi bilim yaklaşımlarının özellikleri şunlardır:

- Bilimsel araştırmaların hiçbir aşaması değer yargılarından bağımsız değildir.
- Tek doğru yöntem söz konusu değildir.
- Bilimsel çalışma metafizik temellere dayandırılabilir ve ampirik olarak test edilemeyebilir.
- Matematik ve istatistik yerine kanaatler, inançlar, ikna yöntemleri ve retorik temel alınabilir.

Nitel Araştırma Yöntemleri: Yorumlayıcı paradigmayla algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde incelenmesini amaçlayan nitel yöntem gözlem, görüşme ve doküman analizinden faydalanmaktadır.

Nitel yöntemde seçilen konunun sübjektiflik içerdiği ve bir değer taşıdığı görüşü hâkimdir. Aynı zamanda, istatistik veriler incelenen olay ve grubu anlama konusunda yetersiz kalmaktadır. Nitel yöntemde; kişisel inanç, değer ve yaklaşımlar araştırma sürecini etkilese de anlama ve betimleme imkânı sunulduğundan daha anlamlı veriler sunmaktadır. Ayrıca bu yöntemle perspektifler ve empati ön plana çıkartılmakta ve gerçeklik sosyal olarak inşa edilmektedir.

Sosyal Bilim Araştırmalarında Temel Kavramlar

Araştırma problemi: Cevap aranan konu

Kuram: Doğrulanmış hipotez

Tümevarım: Çıkarımın özelden genele yapılması

Tümdengelim: Çıkarımın genelden özele yapılması

Değişken: Değişebilen her şeydir (cinsiyet, yaş, eğitim...)

Bağımlı değişken: Başka bir değişkenden etkilenen değişkendir.

Bağımsız Değişken: Bağımlı değişken üzerindeki etkisi ölçülen değişkendir

Örnekleme: Ana kütleyi temsil edebilecek yeterlilikte denek sayısını ifade etmektedir.

Sosyal bilimlerde bilimsel araştırma süreçleri

- Araştırma konusunun belirlenmesi ve problemin ortaya konması
- Hipotezlerin oluşturulması
- Literatür taraması
- Araştırma ve veri toplama yöntemlerinin belirlenmesi
- Örnekleme grubunun seçilmesi
- Verilerin toplanması (Anket, Gözlem, Görüşme)
- Verilerin işlenmesi, analiz edilmesi ve yorumlanması
- Araştırma raporunun hazırlanması

Anket: Araştırmanın hipotezlerini sınamak için, birincil kaynaklardan veri toplamayı amaçlayan, sorulardan oluşmuş metindir.

Gözlem: Araştırmada elde edilecek verilerin kendi doğal ortamı içinde gözlemlenerek oluşturulması sürecini içerir.

Görüşme/Mülakat: Araştırılan konuyla ilgili örneklem grubundaki kişilerle yüz yüze sözlü olarak yapılan veri toplama sürecidir.

Karl Marx

Marx, kapitalist sistemin insan üzerindeki sosyal ve ekonomik etkisini incelemiştir.

Marx, yaşadığı dönemin Alman felsefesi, İngiliz ekonomisi ve Fransız tarih biliminden etkilenmiştir.

Fabrikalar ve sanayi üretiminin yarattığı eşitsizlik artışından etkilenmiş, sosyolojik açıdan zengin eserler bırakmıştır. Marx'ın öğretisi ilk önce Rus Devleti'nin sonra da Doğu Avrupa ve Çin'in resmi ideolojisi haline gelmiştir.

Marx'ın bakış açısı tarihsel materyalist yoruma dayanır. Toplumsal değişimin kaynağı; ekonomik etkilerdir. Sınıflar arası çatışmalar, tarihsel gelişimi güdüler.

Marx'ın kullandığı temel kavram insan emeğidir. Emek, insanı diğer hayvanlardan ayıran en önemli eylemdir. Üretim nesneleşme aracı olarak kişinin amacıdır. Emek hem doğayı hem de insanı dönüştürür. Kapitalizm de ise emek para kazanma aracıdır.

Kapitalizm

Marx'ın kapitalizm anlayışı; üretim güçleri, üretim ilişkileri, sınıf kavgası, sınıf bilinci ve altyapı üstyapı kavramlarına bağlıdır. Her ekonomik rejimin, kendi ekonomik yasaları vardır. Ekonomik yasalar, belirli üretim biçimini belirleyen toplumsal ilişkilerin dışavurumudur. Kapitalizmin işleyişini anlamak, insanların özel mülkiyet rejiminde neden sömürdüklerini, devrime doğru giden yolu anlamaktır.

Toplumu karakterize eden altyapı üretimin organize edilmiş şekli ve sosyal ilişkilerdir. Üstyapı ise fikirler, kültür, kanun ve politikadır.

Marx'a göre kapitalizm geniş tüketici kitlesine satılan mal ve hizmetlerin üretiminin olduğu bir düzendir. Kapitalist sistem içinde 2 ana unsur vardır:

1. **Sermaye;** para, makine ve fabrika gibi gelecekteki varlıkları ortaya çıkarmakta kullanılır.
2. **Emek;** ücretli emek, kendi yaşamını sürdürmek için gerekli araçlara sahip değildir. Geçmişteki köylüler, kentlere göç etmiş, sanayi işçi sınıfını oluşturmuştur. Diğer ifade ile proletaryadır. Kapitalizmin özü, sınıf ilişkilerinin çatışma ile nitelendiği sınıf düzenidir. Kapitalistin emeğe, işçinin ücrete ihtiyacı vardır. Bu bağımlılık dengesizdir.

Marx'a göre toplum düzenleri, ekonomideki çelişkiler nedeniyle bir üretim tarzından diğerine geçiş yapar. Bu geçiş yavaş ya da devrim yoluyla olabilir.

Kapitalist toplumun 2 çelişki biçimi vardır:

1. Üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındadır.

2. Zenginliğin çoğalması ile artan sayıda insanın sefaleti. Kapitalist üretim biçimi insan doğasına aykırıdır.

Yabancılaşma ve İşbölümü

Marx kapitalist üretim hayatı ve örgütler üzerindeki etkisini incelemiştir. Fabrika üretimine dayalı sanayinin artmasıyla işçiler ürettikleri ürüne yabancılaşmışlardır.

İşçi ne kadar çok meta üretirse kendisi o kadar ucuz meta olur.

İş bölümü yabancılaşmanın birinci nedenidir. İş bölümü ortadan kalkarsa yabancılaşma ortadan kalkar.

Kapitalist toplumda iş parçalanır ve makinenin bir uzantısı haline gelir. İş tatmini yok olmaktadır. İşçinin yaptığı iş ihtiyarı değil, ona empoze edilir ve başkası tarafından kontrol edilir. İş kendisine yabancıdır ve onun sadece kendini mutsuz ve alçaltılmış hissetmesine neden olur.

Kapitalist sistemde işçiler 4 şekilde yabancılaşmışlardır:

1. İşçilerin kendi emek süreçlerine yabancılaşmasıdır. Kendi yaptığı işten fazlasını bilmez.
2. İşçilerin kendi ürettikleri ürüne yabancılaşmaları durumudur. Ürettikleri şey onların değil işverenindir.
3. İşçi iş yerindeki diğer insanlara yabancılaşmıştır. İşyerindeki insanların aralarındaki ilişki sosyal ilişkiden çok rekabet ilişkisidir. Oysa ki insanlar varlıklarını sürdürmek için işbirliği içindedirler. Kapitalizmde bu doğal işbirliği bozulur.
4. İşçinin insanlığa ve topluma yabancılaşmasıdır. Benzer işler üretimin yaratıcılığını ortadan kaldırır, insan ile hayvan arasındaki ayırım bulanıklaşır.

Emek Süreci, İş Gücü ve Artı Değer

Değişim, başlangıçta sahip olunan maldan daha fazlasına sahip olmaktır, yani kar elde etmektir.

Geçim araçlarını üretmek için gerekli emek zamanı, iş gücünün değerini temsil eder. Kapitalist bu değeri öder ve işçinin emeğini satın alır.

İşgücünün değeri ödenir. Ödenmemiş emek kapitalistin payını oluşturur. Toplumun bütün çalışmayan üyeleri ödenmemiş emek ile beslenir.

Sermayenin artışı ile işçi sınıfı büyür, makinelerdeki ilerleme ve tarımın makineleşmesi sayesinde aynı miktar ürün elde etmek için daha az işçiye ihtiyaç olur, yani iş gücü fazlalığı meydana gelir.

İşlerin iyi olduğu zamanlarda düzenli çalıştırılan işçilerin direnme gücünü kırmaya ve ücretlerini düşük tutmaya yarayan "yedek işçi ordusu" oluştururlar.

Kapitalist ekonomide tam istihdam koşulları nadirdir. Yedek işçi ordusu kapitalizm için bir zorunluluktur.

Yedek ordu işçi sınıfın kendi payını arttırma girişimini engelleyen potansiyel ucuz emek kaynağıdır.

Ortalama toplumsal emek, emeğin değişik türlerinin bir birliğe indirgenmesidir.

Sınıf ve Sınıf Çatışması

Sınıf: Marx sınıfları üretim araçları üzerindeki kontrolüne göre ayırmıştır: kapitalist ve işçi sınıfı. Sınıf üretim araçları üzerindeki sahipliğe göre belirlenmiştir. Kapitalist sınıf tüm sanayi ve ticarete hakim ayrıcalıklı sınıftır. İşçi sınıfı ise sayıca çok olmalarına rağmen yönetilendir. Çiftçi, tüccar gibi ara sınıflar da mevcuttur ancak tarihsel girişime ve dinamizme sahip değildir.

Sınıf olması için birlik bilinci diğer toplumsal statülere düşmanlık olması gerekir.

Sınıf Çatışması: sınıf çatışmalarına insanları iten sınıf çıkarlarıdır. Ortak çıkar ve politikalar çerçevesinde sınıflar örgütlenerek politik bir güç haline gelirler.

Genel olarak sınıf çatışması 6 unsurdan oluşur:

1. Sınıflar özel mülkiyete dayalı güç ilişkileridir.
2. Aynı yaşam tarzını sürdüren ve aynı çıkarlara sahip insan topluluklarıdır.
3. Sınıflar çıkarları itibarıyla birbirlerine muhaliftirler.
4. Zaman içinde tüm sınıflar iki sınıfa dönüşür:
 - Sermaye sınıfı ve
 - İşçi sınıfı.
5. Politik örgütler sınıf mücadelesinin araçlarıdır.
6. Yapısal değişiklikler sınıf mücadelesi sonucunda değişir.

Emile Durkheim

Durkheim, toplum, insan ve çalışma hayatına ilişkin görüşlerini "Toplumsal İşbölümü" adlı kitabında anlatmıştır.

Durkheim'e göre şehirleşme ve işbölümü artınca toplum parçalanmaz, işbölümü dayanışmayı arttırabilir. Mevcut sistemin aksayan yönleri düzeltilmelidir. Uyum sağlama toplumsal ahlak ve ortak bilinç ile mümkündür.

Değişen şartlara uyum sağlayabilmek için bir ahlak kodu gereklidir. Bireylerin egoistliği kontrol altına alınmalıdır. Ahlaki disiplin birey ve toplum arasındaki dengeyi sağlar. Bu disiplin sürekli olmalı ve küçük yaşta verilmelidir.

Ortak bilinç bireylerin ortaklaşa paylaştıkları inanç, değer ve duyguların bütünüdür. Birey davranışları kendi tercihlerine göre değil, ortak bilincin etkisiyle sergiler.

Toplumsal İşbölümü

Durkheim, ortak bilinç kararını toplumsal dayanışma kavramına bağlamıştır. İş bölümünün gerçek işlevi iki ya da daha fazla insanın dayanışma duygusu yaratmaktır. Toplumsal iş bölümü toplumların evriminin sonucudur.

İşbölümü yaşam içinde gelişen bir durumdur, zorlayıcı bir durum değildir. Rakipler iş bölümü yüzünden birbirini ortadan kaldırmak zorunda değildir.

Durkheim, iş bölümünün gelişimini 3 neden bağlamıştır:

1. İleri toplumlar nüfus yoğunlaşmaktadır.
2. Kentlerin oluşumu ve gelişimi artmaktadır.
3. İletişim ve ulaşım yollarının sayısının artmasıdır.

Durkheim, ekonomik etkinliği sanayi toplumlarının özelliği olarak belirtir. İki tür dayanışma vardır:

1. Benzerliğe dayalı mekanik dayanışma.
2. Farklılaşmaya dayalı organik dayanışma.

Mekanik Dayanışma

İş bölümünün en basit uygulandığı ve farklılığın en az düzeyde yaşandığı bir dayanışmadır. Yapılması gerekenler ve inanılması gerekenler ortak bilinç yardımıyla kişilere benimsetilmiştir. Toplum üyeleri aynı yaşam tarzı ve ortak bir inançla bağlanmıştır. Yasalar baskıcı, cezalandırıcı ve yazgındır ve tüm topluma uygulanır.

Organik Dayanışma

Gelişmiş toplumlar uzmanlaşma ile artan toplumsal farklılaşma organik dayanışmayı oluşturur. İş bölümü genişledikçe insanlar daha bağımlı hale gelir. Birey öteki mesleklerdeki insanların sağladığı mal ve hizmetlere ihtiyaç duyar. Ekonomik çıkar ve karşılıklı bağımlılık inançların yerini alır.

Organik dayanışmanın olduğu toplumda ortak bilinç zayıflar. Organik dayanışmanın temeli iş bölümü ve toplumsal farklılaşmadır. Hukuk kuralları daha insafli bir işbirliğine yönelir.

İş Bölümünün Sağlıksız Biçimleri

Durkheim'e göre 3 tür sağlıksız durum vardır;

1. Kural dışı iş bölümü,
2. Zorlamaya dayalı iş bölümü ve
3. İyi örgütlenememiş iş bölümüdür.

Kural Dışı İş Bölümü (Anomik İş Bölümü): İnsanların ne yapması gerektiğini belirleyen kuralların eksik kalması ile bireyselliğin ön plana çıkmasıdır. Büyük iflas ve bunalım dönemlerinde görülür. Emek ile sermaye arasındaki çatışmada buna örnektir. İşçilerin teknik uzmanlık eğitimi yanında sanatla ve edebiyatla ilgilenmesi teşvik etmek uzaklaşma sorunu çözmeye yetmez. Kişinin sanat ve edebiyat eğitimi alıp olaylara geniş açıdan bakmayı öğrenip sıkıcı işinin başına dönmesi kolay olmaz. Yabancılaşma ancak iş bölümünün kural dışı durumlarında mümkündür.

Zorlamaya Dayalı İş Bölümü: Kişinin yaptığı işin kendisine uygun olması gerekir. İş bölümünün kişilerin yeteneklerine göre olmaması sınıfların sürütüşmesine neden olur. Gelenekler ekonomik güç ve statü bazen yeteneklerin önüne geçebilmektedir.

İyi Örgütlenmemiş İş Bölümü: İşlerin farklı kişiler arasında iyi dağılmamasından kaynaklanmaktadır. İşler insanların özgürlüğüne arttırmıyor, onları toplumdaki soyutluyorsa, dayanışmayı arttırıcı bir unsur değildir. İş bölümünün bireyler arasında dayanışma sağlaması sadece işteki etkinliği değil, işin kendini de arttırır.

Meslek Grupları

Mesleki örgütler anomi problemini çözebilir. İşçi işveren arasındaki çatışma ortak ahlak eksikliğinde ortaya çıkar.

Aile ve devlet ekonomik hayatı denetleyemez. Meslek grupları birey ile devlet arasında aracı olacak toplumsal ve ahlaki otoriteye sahiptir. Meslektaşlarla uyumsuzluk, güvensizlik, düşmanlık ve gerginlik ortamı yaratır.

İnsanların memnun olması toplumsal düzenin sürmesi için önemlidir. Daha fazla şeye sahip olma hakkının bulunmadığına inanmak insanları memnun yapar. Üstünlüğü kabul edilen hukuki bir dayanağı olan otoritenin bulunması gerekir. Toplumsal örgütlenme önemlidir.

Durkheim'im çalışmaları şu açılardan önemlidir:

1. Gelişmiş toplumların makro yapısal problemlerini anlamak.
2. Marx ve Weber sosyal ve ekonomik organizasyonların oluşturulma şekline alternatif getirmektedir. Durkheim ise toplumların varlıkların sürdürebilmeleri için ortak amaç ve ahlaki birliktelikler ile hareket etmeleri gerektiğini söylemiştir.

Max Weber

Weber, ekonomik kurumlar ile sosyal ve dini örgütler arasında bir bağ olduğunu göstermeye çalışmıştır. Kapitalizmin neden batıdan yükseldiğini sorgulamıştır. Hristiyan inançlarının kapitalizmin ortaya çıkışını etkilediğini belirtmiştir. Almanya'da zenginler Protestanlığa yönelirken, işçiler Katolik kalmaktadır. "Protestan Etik ve Kapitalizmin Ruhunu" kitabında bu ilişkiyi yazmıştır. Protestanlık "iş" tanrıya tapınma yolu olarak betimlemiştir. Ekonomik ilişkiler toplumların normlarından, değerlerinden ve kültüründen etkilenir.

Düşünceler, değerler ve inançlar dönüşümleri ortaya çıkarma gücüne sahiptir. Toplumsal yapı insan eyleminin karmaşık bir etkileşimi tarafından oluşmaktadır.

Kapitalizm ve Rasyonelite

Kapitalizmin özü pazar aracılığı ile kar arayışıdır. Weber için çağdaş kapitalist kurumlar rasyoneldir. Elde etme güdüsü ve kazanç tutkusu ile Marx'ın öne sürdüğü vurgun hilekarlık ya da sömürünün aynı olmadığını belirtmiştir.

Rasyonelleşme ilkesi tarih felsefesinin temel öğesidir. Ekonomi etkinliği ve bürokratik iktidar için rasyonellik kavramını kullanmıştır.

Kapitalist toplum rasyonelleşmenin sonucudur. Rasyonelleşme kendini şu şekilde ifade eder:

1. Ekonomik girişim veya işletmenin üretim yeri olarak evden ayrılması.
2. İşletmenin ve üretimin aileden ayrılması, uzun dönem karların rasyonel hesaplanması.
3. İşletme karı serbest piyasada yapılan mübadeleden oluşması.
4. İşletmelerin hür emeğe ihtiyaç duyması.
5. İşletmelerin bürokratik organizasyonlara dönüşme eğilimi.

Weber çağdaş kapitalizmin temel kurumu olarak üretimi görür. Kapitalist sistem üretim birimlerinden doğar ve gelişir. En ileri aşaması mülkiyetle yönetimin ayrılmasıdır.

Rasyonelite toplumun her alanını kaplayarak insan ruhunu yok edebilir. Bürokrasinin potansiyel boğucu etkisi tehlikelidir.

Rasyonelleşme insanları daha bilgili ve makul yapmaz. Yabancılaşma, rasyonelleşen ve merkezî olarak koordine edilen herhangi bir üretim sisteminin kaçınılmaz bir sonucudur. Bilim insanları araştırma araçlarından, yöneticiler yönetim araçlarından aynı şekilde kopabilir, sadece işçiler yabancılaşmaz.

Kapitalizmin Ruhunu

Kapitalizmin tamamlayıcı şartları: burjuva sınıfının ortaya çıkması, kentleşme, endüstriyel teknolojinin gelişmesi ve rasyonel hukuktur. Bunlar kapitalizmin ruhudur. Diğer ifade ile bu ruh Protestan ahlakıdır. Protestanlık bir erdem ve bir görev olarak daha fazla çalışmayı teşvik etmiştir. Emeğin kazancı kurtuluşun güvencesidir.

Piyasa İlişkileri: Sınıflar, Statü Grupları ve Parti

Weber'e göre sosyal tabakalaşmanın 3 boyutu vardır:

1. Sosyal sınıflar,
2. Statü ve
3. Partiler.

Sınıf: Kişinin sınıf konumu mal, yaşam koşulları ve kişisel yaşantılara erişimiyle ifade edilir.

Weber'e göre sınıf bilincinin oluşması için bazı koşullar gereklidir. Bunlar:

1. Rakipleri ya da düşmanları rekabet içinde olan bir grup olduğunda,
2. Aynı sınıfsal konumu paylaşan çok sayıda kişinin olması,
3. İletişim ve örgütlenme imkânlarının bulunması,
4. Örgütlenmeyi sağlayan iyi bir liderin bulunmasıdır.

Weber, Marx'tan farklı olarak, iki temel sosyal sınıf yerine, neredeyse kişiye özgü olabilecek kadar çok sayıda sınıf olasılığından söz etmiştir.

Statü: Statü grupları üstlenilen normlar bulunur.

SOS323U-ÇALIŞMA SOSYOLOJİSİ

Ünite 2: Çalışma Sosyolojisinde Klasik Yaklaşımlar

Hem mülk sahipleri hem de mülksüzler aynı statü grubuna mensup olabilirler. Ancak bir statüye sahip olan kişiler belirli bir çevreye mensup olup, belirli bir hayat tarzına sahip olmalıdır.

Parti: güç ve iktidar çatısı altında yer alır. Partilerin eylemleri güç ve iktidar kazanmaya yöneliktir.

Bürokrasi

Her biri uzmanlaşmış bir işlevi yerine getiren çok sayıda birey arasındaki iş birliğinin sürekli örgütlenmesidir.

Weber, bürokrasiyi düzenli çalışan bir makineyle mukayese etmiştir: Bürokrasi memuriyetin emir-komuta zincirine dayalı düzeni, makine çarklarının işlevine benzer.

Bürokrasi bir kez tam kurulduktan sonra artık kaldırması çok zordur.

SOS323U-ÇALIŞMA SOSYOLOJİSİ

Ünite 3: Çalışma Sosyolojisinde Çağdaş Yaklaşımlar

Çalışma Sosyolojisinde Çağdaş Gelişmeleri Belirleyen Unsurlar

1920'leri sonlarından itibaren kitle üretim sistemlerinin yerleşmesi ve bilimsel yönetim ilkelerinin etkililiğinin görülmesiyle çalışma sosyolojisi akademik bir disiplin haline gelmiştir. "Çalışma" bu dönemde mühendislik süreçleriyle ilişkilendirilmiş, çalışanların sürece uyumu da fiziksel koşullar, bilişsel koşullar ve motivasyon politikalarıyla sınırlı kalmış; "çalışma"nın toplumsal yönü kısıtlı kalmıştır. Çalışma hayatında insan unsurunu, makineler ve diğer fiziksel koşullarla benzer biçimde ele alan bu yönetim tarzı yaklaşımına "mekanik yaklaşım" denir.

ABD'nin çekici bir üretim merkezi haline gelmesi, yoğun göçmen işçi hareketliliği, 1929 Buhranı'ndan kaynaklı yaygın yoksulluk gibi süreçlerden sonra sanayi işçilerinin yaşam koşullarının gözden geçirilmesi gerekmiştir.

Endüstriyel örgütlenmedeki dönüşüm ve özellikle "montaj hatları"nın yaygın kullanımı, çok sayıda insanın istihdam edildiği dev üretim tesisleri doğurmuştur. Bu yeni üretim modeli, "yönetim bilimlerinin" temelini oluşturmuştur. Ancak yaşanan gelişmeler, çalışma koşullarının öncelikle mühendislik süreçleri ile ilgili olamayacağını ortaya koymuştur. Sadece bireysel motivasyonun, çalışanların yaşam koşullarını düzeltmeye yetmeyeceğine inanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla "çalışma yaşamı" sosyal ilişkilerin keşfinden, iş yeri dışındaki koşulların belirleyiciliğine uzanan yeni bir bakış açısı ile ele alınmaya başlamıştır.

Çalışma Sosyolojisinde Çağdaş Yaklaşımların Aşamaları

Çalışma sosyolojisinde çağdaş eğilimler, toplumsal değişimin yol açtığı rasyonalizasyon ve rasyonel yönetim süreçlerinin ortaya çıkardığı sorunlar ile ilgilidir. İki temel düzeyi vardır:

- Birinci düzey endüstriyel kapitalizmin gelişmesindeki yapısal koşullara odaklanırken;
- Diğer düzey firma düzeyinde ortaya çıkan ve özellikle de çalışanların yaşadığı örgütsel sorunlara değinmektedir.

Teorik açıklamalardan destek alsa da çalışma sosyolojisindeki çağdaş eğilimler genellikle "pratik odaklı" ve "problem merkezli"dir. Yapılan çalışmalarda, nicel analiz yoğun oranda kullanılmaktadır. Her ne kadar firma düzeyinde mikro veya kapitalist gelişimin etkilerine odaklanma konusunda makro nitelikler barındırsa da temel amaç; mikro sorunları, makro koşullarını dikkate alarak değerlendirmektedir. Anti-yapısalcı ögeler hakimdir ve bu nedenle örneğin siyaset sosyolojisi ve tarihsel sosyoloji gibi alanlarla ilişkisi, sosyolojinin diğer alt disiplinlerine göre daha sınırlıdır.

Çalışma sosyolojisinin gelişim aşamaları üç tarihsel dönemde ele alınabilir. Erken dönem de denen birinci

dönem 1930'lar ile 1960'lar arasına tarihlendirilir ve bilimsel yönetimin ilkelerine karşı bir tepki olarak doğmuş olan "Beşeri İlişkiler Yaklaşımı" ile bilinir. Bu yaklaşımın en temel unsuru insanın sosyal ve psikolojik bir varlık olarak ele alınmasıdır. Böylelikle çalışma sosyolojisinin temel ilgi alanı, çalışma ortamında sosyal ilişkilerin ne tür işlevlere sahip olabileceğini ortaya çıkarmak olur. Bu sosyal ortamın dikkate alınmadığı yönetim tarzları ve politikalar eksiktir. Çalışanların üretim düzeyi, fizyolojik yeteneklerinden çok grup normlarına bağlıdır. Çalışma sadece ekonomik amaçların gerçekleştirilmesi anlamını taşımaz. Aksine saygı, sevgi ve değer kazanmak gibi grup süreçleriyle de ilgilidir. Bu nedenle çalışma koşullarının iyileştirilmesi sadece ekonomik faktörler ile değil; sosyal unsurların dikkate alınması ile de ilgilidir. Üretim sürecinin formel örgütlenmesi kadar, bu örgütlenmenin çerçevesini belirleyen enformel yönlerin de dikkate alınması şarttır. Çalışmanın örgütlenmesi sadece hiyerarşik ilişkileri kapsamamalıdır. Ayrıca farklı hiyerarşik kademelerin seslerini duyurabilecekleri mekanizmalara önem verilmelidir. Bu sonuç, endüstride oldukça geniş bir uygulama alanı bulmuştur ve vahşi grevlerin yıkıcı sonuçlarını ortadan kaldıran iş yeri komiteleri uygulaması, sendikal temsilcilik gibi mekanizmalar bu tür bir düşüncenin sonucudur.

Beşeri İlişkiler Yaklaşımı'nın üç alt eğilimi vardır:

- İlki, Mayo'nun fikirleri etrafında örgütlenen ve sosyal grupların örgütsel sonuçlarıyla ilgilenen Ortodoks Okulu;
- İkincisi, fabrika dışı koşulları sınıf, şehirleşme, göç gibi pratiklerle ilişkili biçimde irdeleyen Warner ve Chicago Okulu;
- Üçüncüsü de sosyal psikoloji yöntemlerine ilgi çeken ve iletişim yöntemlerini önemseyen Etkileşimci Yaklaşım'dır.

1960 ve 1970'lere tarihlendirilen Ara Dönem'de kitlesel veriler değerlendirilmiş ve Beşeri İlişkiler Yaklaşımı'nda dışlanan değişim, teknoloji, yönetim sistemleri ve rekabet gibi yapısal değişkenler araştırılmıştır. Bu dönemde gelişen Hümanistik Kuramlar, gruplara değil bireylere odaklanır. Psikoloji ve sosyal psikolojiyle kuvvetli bağları vardır. Hümanistik psikoloji kuramlarından biri olan "X ve Y Kuramı"nda Mc Gregor, mümkün yönetim biçimlerini, geleneksel ve örgütsel çıkarı ön plana çıkaran hâli olan X Kuramı ile Hümanistik yaklaşımın ilkelerine göre hareket eden Y Kuramı olarak sınıflandırmıştır. Buna göre X Kuramı, otoriter bir yönetim biçimini ifade eder ve çalışanları zorlanması, denetlenmesi ve ödüllendirilmesi gereken üretici unsurlar olarak değerlendirir. Buna karşın Y Kuramı ise katılımcı bir biçimi yansıtır ve insan doğasının dayanışmacı ve ahlakçı yönlerine vurgu yapar.

Bir diğer humanistik kuram olan "İnsan İhtiyaçları Kuramı"nda Maslow, insanları ihtiyaçları doğrultusunda motive olan ve bu ihtiyaçları karşılayabilmesi oranında

SOS323U-ÇALIŞMA SOSYOLOJİSİ

Ünite 3: Çalışma Sosyolojisinde Çağdaş Yaklaşımlar

mental “gelişme” sağlayan varlıklar olarak görür. Bu gelişimin hiyerarşik olarak beş basamaklı olduğunu iddia eder. İnsan, öncelikle fizyolojik, sonrasında sosyal ve son olarak psikolojik ihtiyaçları olan karmaşık bir varlıktır. Bu ihtiyaçların ortaya çıkması öncelik sırasına göre olmaktadır ve alt düzeydeki ihtiyaçların giderilmesinden sonra diğer boyutlar anlam kazanır. Maslow’un teorisinin temel özelliği, yoksunluk durumunda hiyerarşik sıralamanın belirleyici olacağını düşünür. Yani fizyolojik veya güvenlik gibi alt basamaklardaki ihtiyaçlar doyurulmadan, daha üst düzeydeki ihtiyaçlara yönelik bir içsel motivasyon söz konusu değildir.

Bir diğer Ara Dönem yaklaşımı da Örgüt Kültürü Yaklaşımı’dır ve getirdiği en temel yenilik, çalışma hayatının çevresel koşullarının önemsenmesi ve buna yönelik analitik çevrenin geliştirilmesi olmuştur. Bu yaklaşıma göre, örgütler fiziksel ve profesyonel örgütlenmelerin yanında aynı zamanda kültürel unsurlara sahiptir. Fiziksel ve profesyonel nitelikler, örgütlerin “neye sahip” olduğu ile ilgilidir. Buna karşın, kültürel nitelikler örgütün “ne” olduğuna ilişkin fikir sunar. Örgütsel kültür aynı zamanda “çalışma”nın niteliklerini de belirler ve her iki unsur da ulusal kültür, iş çevreleri, ortaklar, profesyonel kuruluşlar gibi geniş bir çevrenin etkileri ile şekillenir.

Ara Dönemin son yaklaşımı da işlevselci sosyolojik eğilimlere dayanan ve başını Parsons’ın çektiği Sistem Teorisi’dir. Parsons her toplumsal sistem gibi örgütlerin de dört temel işlevi olduğunu düşünmektedir. Bunlar:

- **Yönlendirme işlevi:** Bir üst sistem gibi işler, farklı işlevlerin sürekli olarak gözden geçirilmesi ve denetlenmesini ifade eder. Ayrıca sistemin yaşayabileceği muhtemel değişimlere cevap verecek stratejilerin geliştirilmesi hedeflenir.
- **Uygulama işlevi:** Yönlendirici sistemin belirlediği amaç ve hedeflere ulaşabilmesi için gerekli düzenleme ve faaliyetleri yerine getiren bir alt sistemdir.
- **Bütünleştirme işlevi:** Her alt sistemin farklı hedeflerini bir araya getirecek ve koordine edecek işlevleri yerine getirir.
- **Koruma işlevi:** Sistem içerisindeki çeşitli alt sistemlerin arasındaki çatışmaların engellenmesi ve devamlılığın sağlanmasına odaklanır.

Sistem teorisinin çalışma sosyolojisi için sağladığı katkılar şu şekilde değerlendirilebilir:

- Örgütlerin ve çalışma hayatının dinamik ve karmaşık niteliklerinin anlaşılmasına yardımcı olmuştur.
- Hümanistik Yaklaşım veya Beşeri İlişkiler Yaklaşımı gibi kısmi olarak yani sadece bireysel özellikler veya sosyal gruplar ile değil; daha makro anlamda yapısal unsurlar ile ilgilenmiştir.
- Özellikle genel toplumsal yapıyla ilişkilerin oluşturulması bakımından sosyolojik bakış

açısına yer açmıştır.

- Çatışma, yönetim, liderlik gibi unsurları belirleyen yapısal unsurların tanımlanmasını kolaylaştırmıştır.
- Toplumsal ilişkiler bakımından soyut nitelikler taşıyan örgütsel yapıları somut hale getirmiştir.

1970’lerden günümüze dek gelmekte olan Son Dönem Çalışma Sosyolojisi Yaklaşımları, içinde “yalın üretim”, “neo-fordizm”, “örgütsüz kapitalizm” ve “ağ toplumu” yaklaşımlarını içeren “Yeni Örgüt Kuramları” ve “emek süreci teorisi” ve “yeni iktisat sosyolojisi”ni içeren “Emek Piyasası Kuramları”dır.

Yalın Üretim, aynı zamanda yönetim ve çalışma ilişkileri sistemini düzenleyen bir eğilimdir. Bu sistem, büyük oranda çağdaş esnek üretim modellerinin genel yapısını anlatan genel bir kavram olarak kullanılmıştır. Bu nedenle çağdaş çalışma koşullarını düzenleyen bir örgütlenme modeli olarak değerlendirilebilir.

Neo-Fordist kavramını kullananlar daha farklı bir bakış açısıyla hareket ederler. Örgütlerin 1970’lerden itibaren önemli bir dönüşüm geçirdiği açıktır. Ancak bu dönüşüm Fordist ilkelerin aşıldığını değil, aksine bu ilkelerin artan bir biçimde vurgulanmasını ifade eder. Bu yeni biçimler, Fordizmin katı olduğu düşünülen birtakım ilkelerinin, ancak özellikle istihdama ilişkin ilkelerin değişmesini içerdiği konusunda yeni olarak görülebilir. Bunun yanında asıl odaklanılması gereken süreçlerin kesin sınırları, denetim ve uzmanlaşma gibi unsurlar esnek biçimler içerisinde artarak varlığını devam ettirmektedir.

Örgütsüz Kapitalizm: Bu görüşe göre 1970’lerden sonra kapitalist üretim biçim değiştirmiş ve “örgütsüz” hâle gelmiştir. Örgütsüz kapitalizm, bu dönemde devlette, sivil toplumda ve sosyo-ekonomik gruplarda yaşanan bir parçalanmayı anlatır. Fordist sistem, güçlü sendikalar, sermaye hareketlerini kontrol eden büyük imalat şirketleri ve merkezi politikalarla yönlendirici olan bir toplumsal örgütlenme yaratmıştır. Ancak yaşanan kriz tüm boyutlarıyla bu örgütlü kapitalizmi ortadan kaldırmıştır. Yerine ise küresel piyasaların genişlemesi, beyaz yakalılarının artışı, imalat sanayi yerine hizmetler sektörünün büyüdüğü bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu yeni dönemde kapitalizm, belli amaçlara göre organize olmuş kurumlara daha az ihtiyaç duymaktadır ve yeni eğilimler daha özel ve gevşek hiyerarşilere sahiptir.

Ağ Toplumu: Enformasyon teknolojileri giderek ekonomik üretimin merkezî objesi hâline gelmektedir. Ayrıca gündelik hayatın şekillenmesinde de enformasyon teknolojilerinin önemi büyüktür. Bu teknolojiler iş yerlerini ve çalışmayı radikal bir biçimde dönüştürmüştür. Ayrıca toplumsal örgütlenmeler artık, akışlar mekânı ilkesine göre şekillenmektedir. Akışlar mekânı, zamansız ve yersiz bir mekân ile karakterize edilir. Zamansızlık, gündelik hayattaki eylem ve olayların sıralı değil, bir anda çoklu bir biçimde ve süresiz hâle gelmesini ifade eder.

SOS323U-ÇALIŞMA SOSYOLOJİSİ

Ünite 3: Çalışma Sosyolojisinde Çağdaş Yaklaşımlar

Mekânsızlık ise tüm eylem ve olaylarda mekânın öneminin aşılması anlamına gelir. Enformasyonel emek ağ toplumunun yarattığı fırsatlardan faydalanabilen ve sermaye sahipleri ile arasındaki önem farklılıklarını ortadan kaldıran çalışanlar grubudur. Buna karşın ağ toplumunda klasik emeğe ihtiyaç çok azalmıştır.

Emek Süreci Teorisi'ne göre üretim aslında sermaye tarafından sürekli şekilde dönüşüme zorlanan toplumsal bir süreçtir. Çalışanlar ise bu sürece ancak uyum sağlayarak emek piyasası koşullarında ayakta kalabilirler. Dolayısıyla her endüstri kolunda emeğin işlevleri ve rolleri sürekli olarak dönüşürken; emek piyasası koşullarında meslekler ve emeğin endüstriler arasındaki dağılımı yeniden şekillenir. Braverman'la başlayan çalışmalar, kapitalist emek sürecinin üç boyutlu olduğu fikrine dayanmaktadır. Bunlar; denetim, rıza ve direniştir. Ancak bu üç konuyu belirleyen genel bir vasıfsızlaştırma amacından öncelikle bahsetmek gerekir. Marx'ın kutuplaşma fikrine dayanan bu kavrama göre üretim süreçlerinde teknoloji kullanımı ve kontrol gibi niteliklerin temel amacı, sermayenin vasıflı işçiye olan bağımlılığını azaltmaktır. Yani kontrol ve teknoloji kullanımı arttıkça, vasıflı işçilere olan talep de azalacaktır. Bu yolla emeğin direniş ve pazarlık gücünün kırılması sonucu beklenir. Vasıfsızlaştırma, denetim sistemlerinin karmaşık olmasına dayanır. Denetim sistemleri, emeğin üretimdeki kontrolünün tamamen yönetime devredilmesini sağlamaktır. Böylelikle emek üretime ilişkin karar süreçlerinden tamamen dışlanmış olur. Burada “doğrudan denetim” kadar, “sorumlu otonomi”nin de dikkate alınması gerekir. Doğrudan denetim, üretim üzerindeki kontrolün bizzat yönetim tarafından gerçekleştirilmesi iken sorumlu otonomide ise denetimin içselleştirildiği bir süreç söz konusudur. Yani işçilerin işletmenin rekabetçi amaçlarıyla kendilerini özdeşleştirmesi beklenir

Yeni iktisat sosyolojisi, diğer araştırmacılar tarafından destek bulmuş kısa sürede geniş bir alanı kapsayan ilgiler ortaya çıkarmıştır. Bu ilgiler zamanla çalışma sosyolojisini de etkilemiş ve yeni iktisat sosyolojisinde yapılan tartışmalar, çalışma sosyolojisi için de anlamlı hâle gelmiştir. Özellikle emek piyasaları, iş bulma süreci, çalışan - yönetici ilişkileri ve firmaların istihdam stratejileri gibi konularda, sosyal çevrenin rollerine önem veren çalışmalar, günümüzde çalışma sosyolojisinin de temel eğilimini şekillendirmektedir. Yeni iktisat sosyolojisinin, çalışma sosyolojisini de kapsayan günümüz eğilimlerinin genelde üç ana konu etrafında değerlendirildiği düşünülür:

- **Ağ Teorisi:** Özellikle iktisadi hayatta aile, arkadaşlar, akrabalar gibi yakınlıkların etkisi üzerine odaklanan bu çalışmaların ana varsayımı, iktisadi faaliyetlerin önemli bir bölümünün yakın ilişkilerin sağladığı ağlar yoluyla yürütüldüğüdür. İş bulma süreci, yöneticiler arası ilişkiler, çalışanlar arası etkiler gibi faktörler bu perspektiften ele alınır. Bunun yanı sıra farklı

amaçlarla bir araya gelen sosyal dayanışma gruplarının ekonomik etkileri de yine bu perspektiften değerlendirilmektedir.

- **Kültürel Sosyoloji:** Bu yaklaşım iktisadi faaliyetler içerisinde kültürel etkenlerin rolü üzerine odaklanır. Özellikle yapısal unsurlara atfedilen öneme karşı çıkılırken kültürel değişkenlerin oynadığı rollere odaklanılmaktadır.
- **Örgüt Teorisi:** Örgütler çalışma sosyolojisinin geleneksel ilgi konusudur. Ancak “yeni iktisat sosyolojisi” bu geleneksel eğilimleri fazlasıyla kapalı çevreyle ilişkili bulur. Özellikle çalışma sosyolojisinin çağdaş eğilimleri arasında ilk dönem ve ara dönemde ele alındığı şekliyle örgütler çalışma gruplarına abartılı şekilde odaklanmışlardır. Ancak örgütler daha geniş bir çevrenin ve açık sistemlerin ürünüdürler. Bu yüzden yeni iktisat sosyolojisi içerisinde yapılan çalışmalar, çağdaş analizin geniş bir çevrede ve bireysel belirleyicilerden çok, toplumsal belirleyicilerin ışığında analiz edilmesi gerekliliğini ileri sürmektedir.

SOS323U-ÇALIŞMA SOSYOLOJİSİ

Ünite 4: Teknoloji ve Çalışma Yaşamı

Teknoloji Kavramı

Teknoloji “bir sanayi alanında gücü ve bilgiyi biriktirme, denetleme, işleme, iletme gibi amaçlarla oluşturulan makinelerin, araç gereçlerin, aygıtların ve yöntemlerin tümünü kapsayan uygulama bilgisi” olarak tanımlanmaktadır. Teknoloji, örgütün amaçlarını gerçekleştirebilmek için işçilerin kullandığı tüm kuramsal ve teknik bilgilerdir. Bir diğer tanıma göre teknoloji; “üretim sürecinde kullanılan makine ve donanımda yapılan icatlar, çeşitli yenilikler ve bilimsel etkinlikler”dir. Teknolojik değişme temel olarak, üretim faaliyetlerinde kullanılan makine, teçhizat, emek ve yöneticilik unsurlarının bilgi temelli gelişimini ifade eder. Teknolojik değişme, basit anlamıyla teknolojideki ilerleme olup, üretim fonksiyonunun yukarıya doğru kaymasıyla ortaya çıkar.

Teknoloji ve Örgüt İlişkisi

Teknolojinin örgüt yapısı üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmalar, teknoloji ve yapı arasında iki taraflı bir etkileşim olduğunu, dolayısıyla teknolojinin örgütü etkilediğini ve örgütten de etkilendiğini savunmaktadırlar. Teknoloji örgütte pek çok alanı etkilemektedir. Örgütte ne tür işlerin yapılacağı, bunları yapacakların sahip olması gereken nitelikler, ne tür örgütsel yapı ve süreçlerin daha uygun olacağı, uygulamalı ve teorik olarak farklı yazarlar tarafından araştırılmıştır.

Woodward Araştırması: Joan Woodward, örgütsel yapı ile teknoloji arasındaki ilişki konusunda en çok çalışma yapan araştırmacıdır. 1950’lerde İngiltere’de South Essex’te 100 üretim işletmesinde yapılan bu araştırma, en çok bilinen araştırmadır. Woodward araştırması bulguları incelendiğinde, birim üretim teknolojisi ve süreç teknolojisi kullanan işletmelerde örgüt yapısının organik, kitle üretimi teknolojisi kullanan işletmelerde örgüt yapısının mekanik olduğu görülmüştür. Mekanik yapıların özelliği karmaşıklık, biçimselleşme ve merkezileşme düzeylerinin yüksek oluşudur. Organik yapı ise tam tersi olarak daha esnek ve uyumludur, yani karmaşıklık, biçimselleşme ve merkezileşme düzeyleri düşüktür.

Aston Grubu Araştırması: Aston grubu teknolojiyi; “iş akışının entegrasyonu” şeklinde tanımlamıştır. Woodward, bütün örgütü tanımlayan “modal teknoloji” ile ilgilenirken Aston grubu örgüt içindeki her alt sistemde var olan “birim teknoloji” ile ilgilenmiştir.

Tavistock Enstitüsü Çalışmaları: Tavistock yaklaşımı veya bilinen adıyla “sosyo-teknik sistem teorisi”, üretimin teknik sistemi ile işin sosyal sistemi arasındaki bağ üzerinde durur. Bu yaklaşım temelde bireysel değil, sosyaldir.

James Thompson’un Temel Teknolojiler Sınıfıması: Thompson’a göre, kullanılan temel teknoloji örgüt yapısını belirleyen önemli bir unsurdur. Örgütün amaçlarını gerçekleştirmek üzere yapılacak işlerin parçalara ayrılması ve sonunda bunların bütünleştirilmesi

zorunludur. Thompson’a göre bir örgütün kullandığı temel teknolojiler üç şekilde olabilir:

- Çözümleyici teknolojinin en önemli özelliği, yapılan faaliyetlerin belirli grup veya kişileri birbirine bağlamasıdır.
- Bağlı teknolojilerin özelliği yapılan faaliyetlerin birbirine bağlı olmasıdır.
- Yoğun teknolojiye bir işi başarmak için yapılacak olan faaliyetlerin hepsi karşılıklı olarak birbirine bağlıdır.

Charles Perrow’un Rutin/Rutin Olmayan İş Sınıfıması: Rutin İşler; standartlaştırılmış, işleyiş kural ve prosedürlere bağlanmış bir sistemi ifade etmektedir. Rutin olmayan işler ise zor ve çeşitli problemleri içeren birçok beklenmeyen olayları içermektedir.

Yankee City Araştırması: Bu araştırma temel olarak, sosyal ve teknolojik sistemlerde meydana gelen değişimlerin, işçilerin fabrika içinde ve dışındaki ilişki ve statüleri üzerindeki etkilerini incelemiştir. Söz konusu değişimler, fabrikada var olan teknik maharete dayalı hiyerarşiyi ve maharetin yaşa bağlılığını büyük ölçüde bozmuş, eskiden kalifiye işçi olanlar yarı kalifiye işçi durumuna düşmüş ve yaşlı-kalifiye işçiler bu değişiklikten büyük ölçüde etkilenmişlerdir.

Fordizm (Kitle Üretimi) ve Post-Fordizm (Esnek Üretim)

Fordizm, Henry Ford tarafından 1900’lü yılların başında geliştirilmiş ve ilk kez Ford otomobil fabrikasında uygulanmaya başlanmış bir üretim organizasyon biçimidir. Fordist iş organizasyonunda üretim sürecindeki küçük parçalara bölünen işler, yapılış sırasına göre bir hatta dizilmekte, işçilerin üretim sırasında işi gereği parça almak ya da alet/makine kullanmak için gidiş gelişleri önlenmektedir. Bunun yerine, üretim sürecinin gerektirdiği işlem sırasına göre dizilmiş makineler ve iş istasyonları boyunca hareket etmesi sağlanmakta ve böylece Fordist montaj hattı (akar band) ortaya çıkmaktadır. Diğer bir ifade ile Fordist üretim; son derece özel, tek amaçlı makineler ve eğitimsiz, niteliksiz iş gücü kullanılarak, üretimin sürekli kayan bir bant hattı üzerinde yapılmasını ifade etmektedir. Fordizm, 1970’lere gelindiğinde krize girmeye başlamıştır. Krizin ortaya çıkmasında pek çok neden etkili olmuştur. Bu nedenler şöyle sıralanabilir:

- “Fordist” üretimin önemli bir özelliği olan yüksek düzeyde iş bölümü yani “aşırı uzmanlaşma” sonucu çalışanların giderek işe yabancılaşmaları,
- İç piyasanın giderek doyuma ulaşması,
- Bu dönemde dünyayı saran küresel krizin varlığı,
- Krizle birlikte rekabetin yoğunlaşması,
- Teknolojik dönüşümün hızlanması ve
- Maliyetlerin aşağı çekilmesi zorunluluğu,
- Kitle tüketiminin zora girmesi.

SOS323U-ÇALIŞMA SOSYOLOJİSİ

Ünite 4: Teknoloji ve Çalışma Yaşamı

1970'lerden sonra yaşanan köklü dönüşümler, kimi yazarlar tarafından yaygın bir biçimde Post-Fordizm olarak tanımlanan yeni üretim paradigmasının ortaya çıkışı olarak yorumlanmaktadır. Post-Fordizm, kitle üretimine esneklik, kalite ve vasıf gibi yeni özellikler ekleyerek Fordizm'in kimi boyutlarını tersine çevirmektedir.

1920'lerden 1970'li yıllara kadar egemen olan Fordist üretimin temel aksaklıklarına alternatif bir çözüm bulmak amacıyla, üretim sürecinde yeni teknolojilerin kullanılması ve bu yeni teknolojiler aracılığıyla iş gücünün örgütlenme biçiminin değişmesi, "esnek üretimin" temelini oluşturmuştur. Japonya'da geliştirilen ve Japon üretim sistemi olarak nitelendirilen Post-Fordizm, kelime anlamı olarak "Fordizm sonrası"na karşılık gelmektedir. Post-Fordizmde büyük fabrikalar bölünüp parçalanmış, üretim giderek daha küçük işletmelere, atölyelere kaydırılmıştır. Bilgisayar ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler sayesinde üretim dünyanın birçok yerinde, aynı anda örgütlenebilir ve aynı anda örgütlenmesi değiştirilebilir hale gelmiştir. Fordizm ile Post-Fordizm karşılaştırmasını Şekil 4.1'de görmek mümkündür (S:99, Şekil 4.1).

Esnek uzmanlaşma, üretimde mikro-teknolojilerin kullanılmasını ve farklı tüketici tercihlerini ve beklentilerini dikkate alarak çok çeşitli üretim yapılarını ifade eder. Esnek uzmanlaşma, hem makinelerin hem de işçilerin vasıfı ve esnek olmasını gerektirir.

Yalın üretim, üretim sistemlerinde yeni bir milenyum temsil etmektedir. Sistem seçkin, farklı bir üretim modeli önermekte ve çalışanlar yalın üretim sisteminde seri üretimin aksine, daha özgür bir ortamda yaratıcı vasıflarını ön plana çıkarmaktadır.

İleri teknolojilerin uygulanmasıyla değişen istihdam yapısında imalat sektöründen hizmetler sektörüne kayma, kol gücü ile çalışan iş gücünden, beyaz yakalı olarak adlandırılan zihin gücü ile çalışan iş gücüne doğru bir geçiş söz konusu olmuştur. Hizmet sektörünün gelişmesiyle beyaz yakalı çalışanların sayısında büyük artış olmuş ve 1956 yılına gelindiğinde, çalışma yaşamında ilk defa beyaz yakalılar, mavi yakalılarının sayısını geçmiştir.

Teknolojik gelişmelerin önemli sonuçlarından biri, bilgi işçisine yönelik talebin artışıdır. Bilginin en önemli stratejik unsur haline geldiği çağımızda, her geçen gün yeni kavram ve oluşumlar gündeme gelmektedir. Bu kavramlardan biri kuşkusuz "bilgi işçisi"dir. Bilgi işçisi, Drucker tarafından, "işine, el becerileri ve kol gücü yerine, eğitimi sırasında öğrendiği kavramları, fikirleri, kuramları katan kişiler" şeklinde tanımlanmaktadır.

Yeni teknolojilerin istihdam üzerindeki etkisi konusunda üç farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar:

- Yeni teknolojilerin istihdam üzerinde olumlu etki göstereceğini savunan ve yeni teknolojilerin

istihdamın artmasına ve çalışma hayatının kalitesinin yükselmesine yol açacağını savunan İstihdam Arttırıcı Etkilerden taraf olan İyimserler

- Yeni teknolojilerin sonucu olan emeğin makine ile ikame edilmesinden ötürü işsizliğin artacağını ileri süren İstihdam Azaltıcı Etkileri önemseyen Kötümserler, ve
- Teknolojik gelişmenin, insanların onu kullanım amacına bağlı olarak farklı etkiler göstereceğini savunan Dengeci Yaklaşımdaki ılımlılardır.

Teknolojik Gelişmeler ve Yeni Çalışma Biçimleri

İşletmelerin yeni çalışma biçimlerine başvurmasının nedenleri, değişen piyasa koşullarına uyum sağlayarak çalışmak, üretim daralmalarını işçi çıkarmadan gerçekleştirmek ve yüksek maliyetlerin oluşmasını önlemek şeklinde sıralanabilir. Çalışanlar açısından ise, yeni çalışma biçimlerinde "iş" in yapıldığı mekân ve zaman değişikliklere uğramış, belirli bir iş yerinde çalışma zorunluluğu ile standart saatlerde çalışma ortadan kalkmıştır. İşe gidiş-dönüşte yaşanan trafik sıkışıklığının ortadan kalkması, işçinin zamanını bağımsız şekilde yönetebilmesi, özel işleri için zaman bulabilmesi, çalışacakları zaman ve üretim miktarı konusundaki kararları vermede daha serbest olmaları, işçilerin esnek çalışma biçimlerine ilgisini arttırmıştır.

Esnek Çalışma Saatleri: Esnek zamanlı çalışma, işçilerin işe başlama ve bitirme saatlerinin değişebileceği çalışma sürelerine yönelik bir düzenlemedir. Esnek zaman programları, tüm işçilerin iş yerinde bulunması gereken çekirdek bir çalışma süresiyle işçilerin istedikleri şekilde kullanabilecekleri esnek zamandan oluşmaktadır.

Kayan İş Süreleri: Kayan iş süresi, çalışanların blok süre olarak belirlenen sürede zorunlu olarak çalışmak koşuluyla, günlük işe başlama ve işi bitirme zamanını veya belli bir zaman dilimi içinde ortalama günlük çalışma süresini aşmadan günlük çalışma süresi uzunluğunu da kendilerinin belirlediği bir çalışma modeli olarak tanımlanabilir

Kısmi Süreli Çalışma: Üç temel özelliği bulunmaktadır:

- Birinci özelliği, çalışma süresinin, normal çalışma süresinden önemli ölçüde kısa olmasıdır.
- İkinci özelliği düzenli yapılmasıdır. Bu özellik kısmi süreli çalışmayı mevsimlik ve geçici çalışmadan ayırmaktadır.
- Üçüncü özelliği ise isteğe bağlı olmasıdır.

Tele Çalışma: Bu tipte iş, merkez iş yerinden veya üretimin yapıldığı yerden uzakta faaliyette bulunan bir yerde gerçekleştirilmektedir. Bu çalışma türünde işçi, merkez büroda veya üretim bölümünde çalışan iş arkadaşları ile iletişimini yüz yüze değil, sadece bilişim teknolojileri kullanarak gerçekleştirmektedir.

Kısmi süreli çalışmanın özel bir türü olarak da ele alınan İş Paylaşımı, "tam gün çalışmayı gerektiren bir işin yerine

SOS323U-ÇALIŞMA SOSYOLOJİSİ

Ünite 4: Teknoloji ve Çalışma Yaşamı

getirilmesini, sorumlulukların ve iş karşılığında elde edilen ödül ve kazançların iki kişi tarafından paylaşılması” şeklinde tanımlanmaktadır. İş paylaşımı, aynı niteliklere sahip kişiler tarafından işin bölümlere ayrılması şeklinde düzenlenebileceği gibi (iş ayrışımı), buna ek olarak işi paylaşan kişilerin bilgi ve yetenekleriyle birbirlerini tamamladıkları, aralarında iş ve zaman bölüşümü yapabildikleri bir şekilde de gerçekleştirilebilmektedir.

Sıkıştırılmış İş Haftası: Haftalık toplam çalışma süresinin hafta içindeki günlere dağılımında değişiklik yapılarak, daha az güne sıkıştırılmasıdır.

Çağrı Üzerine Çalışma: İşçi ile işveren arasında hizmet akdi ile önceden belli bir zaman dilimi içinde çalışılacak iş süresi saat olarak belirlenmektedir. İşverene söz konusu zaman dilimi içinde, çalışma saatlerinin ne zaman olacağını (ihtiyaca göre çağrı suretiyle) belirleme olanağı tanınmaktadır.

Esnek çalışma biçimleri olarak da ele alınan yeni çalışma biçimleri, genel olarak değerlendirildiğinde; çalışanlar ve örgütler açısından farklı sonuçlar doğurmaktadır. Hatta çalışanın niteliğine göre de farklı anlam ve sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Vasıf düzeyi yüksek bilgi işçileri bu anlayışı desteklerken, esnek çalışma yapmak zorunda kalan vasıf düzeyi düşük çalışanlar bu durumdan olumsuz etkilenmektedirler. Diğer yandan öğrenciler ve bazı kadın çalışanlar için ise yeni çalışma biçimleri tercih edilir iyi bir seçenek olarak görülebilmektedir.

Toplumsal Tabakalaşma ve Tabakalaşma Biçimleri

Eşitsizlik, tüm toplumlar için geçerli bir olgudur. Tarih boyunca olduğu gibi çağdaş toplumlar da eşitsizliğin önemli bir toplumsal sorun olduğu görülmektedir.

Eşitsizlik denildiğinde ilk akla gelen daha çok gelir eşitsizliği olmaktadır. Ancak sosyolojik anlamda eşitsizlik, gelir düzeyleri yanında, statü, eğitim, cinsiyet, din, dil ve hatta giyim tarzlarından bile kaynaklanabilen karmaşık bir olgudur.

Sosyologlar, insanlar arası eşitsizlikleri belirleyen bu karmaşık faktörlerin ilişkisini, “toplumsal tabakalaşma” kavramı ile açıklamışlardır. Toplumsal tabakalaşma, farklı gruptan insanlar arasında toplumsal konumlarından dolayı oluşan yapısal eşitsizlikleri ifade eder.

Tanımlamalar açısından değerlendirildiğinde “tabakalaşma” ile “eşitsizliğin” genellikle benzer anlamları içerdiği düşünülebilir. Ancak, tabakalaşma kapsam bakımından çok daha geniş düzeyde oluşan gruplar arası toplumsal farklılaşmaları içerir.

Tabakalaşma sistemlerinin toplumsal örgütlenmelerin karmaşıklaşması ile yakından ilgisi vardır. İlkel toplumlarda kaynakların çeşitliliği ve karmaşıklığı daha sınırlı olduğu için daha basit tabakalaşma sistemlerine sahipken çağdaş toplumlarda tabakalaşmanın düzeyi ve tabakalar arası ilişkiler daha karmaşık bir hâl almıştır.

Tabakalaşma sistemlerinin bazı temel ilkelere sahip olması gereklidir:

1. Bireyin bir toplumsal tabaka içerisinde tanımlanması kendi bilincinden bağımsızdır. Örneğin gelir durumlarına göre, zengin veya fakir olarak tanımlanan insanların kendilerini farklı bir tabakada görmeleri onların konumlarında bir değişiklik yaratmaz.
2. Bireylerin hayattaki deneyimleri ve karşılaşacakları “fırsatlar”, büyük oranda ait oldukları “toplumsal tabaka” tarafından şekillendirilir.
3. Ancak bu durum, bireylerin hayat koşullarının tamamen toplumsal tabakalar tarafından şekillendirileceği anlamına gelmez. Örneğin, zengin ailelerde doğan çocukların daha başarılı olacağı, daha sağlıklı olacağı ve daha yüksek gelire sahip olacağı düşünülebilir. Ancak yüksek de olsa bu sadece bir ihtimaldir ve bireysel yetenekler, şans vs. gibi faktörler ile bu durum lehte ve aleyhte değişebilir. Değişim sadece bireysel koşullardan da kaynaklanmaz, toplumsal dönüşümlerin de şansların dağılımındaki etkisi göz ardı edilmemelidir.
4. Buna karşın değişim çok hızlı yaşanmaz ve toplumsal tabaka kategorileri çok yavaş değişirler.

Tabakalaşma Sistemleri

Kölelik

Kölelik temel anlamda, insanların mülkiyet olarak tanımlandığı ve kölelerin emek gücünün, sahipleri tarafından alınıp satılabildiği bir sistemi anlatır. Kölelik genellikle, tarım toplumlarının gelişmesi ve toprak mülkiyeti kavramının şekillenmesiyle ilgili görülmektedir.

Kast

Kast sistemi, temel nitelikler bakımından köleliğin karmaşıklaşmış ve sahiplik ve kölelik rollerinin sabitleştiği bir tabakalaşma sistemini ifade eder. Kölelik yukarıda da belirtildiği gibi köle ile sahip arasındaki ilişkilerin düzenlendiği bir sistemdir. Ancak kölelik, hayat boyu olabileceği gibi süreklilik gösterebilir. Yine doğuştan meydana gelen bir durum olabileceği gibi (edinilmiş [ascribed] statü); sonradan kazanılmış bir rol de olabilir (kazanılmış [achieved] statü). Ancak kast sistemi için bu tür değişken roller söz konusu değildir. Bu bakımdan kast, bireyin toplumsal tabakadaki rolünün doğuştan tanımlandığı ve bu rollerin hayat boyu değişmediği kapalı statü grubu sistemini anlatır.

Zümre

Zümre sistemi, toplumsal statülerin büyük oranda mevkiye bağlı olarak ve ailenin konumuna göre belirlendiği sistemdir. Büyük oranda “edinilmiş statülere” dayandığı için ve zümreler arasındaki ayrımların netliği nedeniyle “kast” sistemi ile benzerlikler taşır. Ancak zümre sisteminin, kast sisteminden iki temel farkı mevcuttur. Bunlardan birincisi, zümre sisteminde tabakalar arasındaki farklılıklar ve yükümlülükler büyük oranda kanunlar ile belirlenir. İkinci olarak da sınırlı da olsa tabakalar arası geçişin mümkün olmasıdır. Evlilik veya bireysel yetenekler nedeniyle bireyler, zümre sisteminde üst tabakalara geçiş yapabilirler.

Sınıf

Sınıf sistemi, bireylerin ekonomik koşullarına göre belirlenen ve grupların piyasa çıkarlarına göre farklılaştığı bir tabakalaşma sistemidir. Sınıf sistemi, diğer tabakalaşma türlerinden sadece tarihsel olarak değil, birtakım yapısal özellikleri nedeniyle ayrışma göstermektedir:

1. Sınıf sisteminde diğer sistemlerden farklı olarak, net bir sosyal hareketlilik söz konusudur. Yani toplumsal statüler arasındaki geçiş çok daha kolay olur ve bireyler hayatları boyunca bu değişimi birkaç kez yaşayabilirler.
2. Farklı sınıf tanımları sadece toplumsal olarak belirlenir ve bu sınırlara ilişkin herhangi bir yasal düzenleme, aşılması zor gelenekler vs. söz konusu değildir.
3. Diğer tabakalaşma sistemlerinden farklı olarak sınıfsal farklılıklar yalnızca piyasa koşullarına bağlıdır. İktisaden belirlenen bu ilişkiler dışında

örneğin ırk gibi ekonomik olmayan unsurların etkisi dikkate alınmaz.

4. Sınıf sistemleri meritokrasiyi esas alır. Meritokrasi rollerin köken, cinsiyet, din gibi faktörler ile değil sadece rol dağılımında uygun roller için uygun yeteneklerin dikkate alınmasını ifade eden bir kavramdır. Meritokrasi ilkesi, statülerin şekillenmesini büyük ölçüde belirler.
5. Sınıf sisteminde, farklı sınıflar arası ilişkiler büyük oranda “ekonomik çıkar” etrafında belirlenir. Bu çıkarlar, piyasa koşulları tarafından oluşan avantaj ve dezavantajların dağılımıdır.
6. Sınıf sisteminde, diğer tabakalaşma sistemlerinde olduğu gibi yakın tabakalar arası dayanışma ve ortak çıkardan bahsetmek kolay değildir. Farklı sınıf grupları arasında daha keskin bir çatışma görülür. Ancak bu çatışma “çıkara çatışmasından” öte bir anlam taşımaz. Çıkara çatışmalarının “barışçıl” yöntemler ile çözümü esastır.

Toplumsal Tabakalaşma ve Sınıfa İlişkin Klasik ve Çağdaş Kuramlar

Toplumsal tabakalaşma üzerine geliştirilen kuramları iki dönemde incelemek mümkündür.

- Birinci dönem, daha çok “tanımlama” problemi üzerinde durur ve daha çok Marx ve Weber arasındaki görüş farklılıkları etrafında şekillenir.
- İkinci dönem, II. Dünya Savaşı sonrası toplumsal ve ekonomik olarak şekillenen modern / endüstri toplumları üzerine odaklanır.

Temelde Marx veya Weber’in görüşlerine dayanılmakla birlikte, bu temel tartışmanın çağdaş koşullardaki konumuna açıklık getirme çabaları hâkimdir.

Klasik Toplumsal Tabakalaşma Kuramları

Karl Marx’ın “Sınıf” Kuramı

Marx için insanlık tarihinin tümünde gözlemlenebilecek sınıf çatışmaları “mülkiyet” ilişkilerinden kaynaklanır ve çatışmanın biçimi mutlak şekilde “sömürü” içerir. Sömürü, üretim ilişkilerinin (mode of production), bir sonucu olarak ortaya çıkar. Üretim ilişkileri, mülkiyet yapısına göre şekillenen meta üretim sürecinin toplumsal yönünü teşkil etmektedir. Bu ilişkiler, aynı zamanda ilgili sınıf çatışmalarının da kaynağını oluşturur.

Marx, tarihte tüm toplumların mülkiyet eşitsizliğine dayalı sömürü biçimleri yarattığını ve toplumsal değişimlerin bu biçimlerdeki dönüşümlere bağlı olduğunu iddia etmiştir. Bu açıdan sınıf kavramı, sömürünün zıt taraflarının kendi içerisinde kolektif bir birlik oluşturmalarını ifade eder.

Marx, sınıf kavramının bireysel bilincin ötesinde bir anlam taşıdığını ve bireysel olarak farkında olunmasa bile, toplumsal koşulların şekillenmesinde etkili olduğunu düşünmektedir. Ancak sınıf kavramı aynı zamanda politik bir içerik taşımaktadır. Yani benzer toplumsal konumlara

sahip olanlar hayat şartlarını değiştirmek veya korumak için ortak hareket etmeleri durumunda toplumsal bir sınıf hâline gelirler.

Hakim sınıf kendi konumunu diğer sınıfa kabul ettirebilmek için çeşitli kurumlar türetir ve gerektiğinde üstünlüğünü rasyonalize edecek meşrulaştırıcı ideolojiler geliştirebilir. Bu durum genellikle “hegemonya” kavramı etrafında değerlendirilir.

Karl Marx’ın Tarihsel Sınıflar Analizi ve Kapitalist Toplum

Marx, insanlık tarihinin beş farklı çatışma biçiminde evrildiğini düşünür ve bu bakımdan tarihin diyalektik olarak dönüştüğünü iddia eder. Yani her bir aşamada yeni çatışma ve bu çatışmanın yeni tarafları olacaktır ve tarihsel değişim bu şekilde gerçekleşir. Bu aşamalar;

- İlkel komünizm,
- Köleci toplum,
- Feodalizm,
- Capitalist toplum ve
- Komünist toplum aşamalarıdır.

Marx için kapitalist toplumlarda başlangıçta çok farklı sınıfların var olduğu gerçektir ve 19. yüzyıl koşullarında yedi temel sınıftan bahsetmektedir. Mali aristokrasi, sanayi burjuvazisi, küçük burjuvazi mülkiyet sahipliğini ifade eder. Buna karşılık işçi sınıfı (proleterya), işsiz alt sınıflar (lumpen proleterya) ve köylü sınıfı endüstriyel manüfaktürde daha çok ücretliler grubunu oluşturur.

Marx’ın Sınıf Kuramının Eleştirisi

Marx’ın sınıf kuramı, çoğu sosyolog tarafından toplumsal sınıf tartışmalarının temeli kabul edilir. Marx’ın kuramına ilişkin eleştiriler iki grupta incelenebilir:

- İlk gruptaki eleştiriler daha çok Marx’ın kavramsal içeriğine ilişkindir.
- İkinci gruptakiler ise öngörüler ile çağdaş olgular arasındaki tutarsızlığa dayanmaktadır.

Max Weber’in Toplumsal Sınıf Kuramı

Weber’in bakış açısı, sınıf kavramını diğer statü kaynaklarının (örneğin siyasal iktidar, kültürel güç vs.) belirleyicisi değil; bu farklılık kaynaklarından sadece birisi olarak görür. Bu bakımdan toplumsal statüler, iki taraflı kutuplaşmış bir biçimden çok çoğulcu bir içerik taşımaktadır.

Weber, Marx’tan farklı olarak “sınıf”ları, toplumsal tabakalaşmanın tek yönü olarak görmez. Buna göre toplumsal tabakalaşmanın ekonomik yönü olan sınıf dışında; statü gibi hayat tarzlarından kaynaklanan ve politik partiler gibi politik iktidarın dağılımından kaynaklanan yönleri bulunabilir. Dolayısıyla tabakalar arası ilişkiler, çok yönlü doğası dikkate alınarak analiz edilmelidir. Max Weber, etkili bir Alman sosyoloğu olarak sınıf kuramı tartışmalarında genellikle Marx’ın yorumlarının muhalifi olarak görülmüştür.

Temelde Weber için sınıf çoklu bir pozisyonudur ve pazar konumları, politik iktidar ve toplumsal onur (statü) arasında belirlenen toplumsal tabakalaşma biçimlerinin özel bir türünü ifade eder.

Çağdaş Toplumsal Tabakalaşma Kuramları

Çağdaş kuramların gelişmesini etkileyen faktörler:

1. Refah devleti uygulamalarının gelişmesi,
2. Toplu pazarlık sisteminin yasal çerçevesine kavuşması ve güçlü sendikal hareketler,
3. Sendikaların ve işçi kitlelerin desteklediği “sosyal demokrat partilerin” güç kazanması,
4. Eğitim imkânlarının genişlemesi ve
5. Teknolojik gelişmelerdir.

Dahrendorf ve Modern Toplumlarda Sınıf Tartışması

Çağdaş kuramlar daha çok klasik tartışmanın revize edilmesini içerir. Özellikle de Marx’ın fikirlerinin eleştirisi bunlar arasında belirgin bir yere sahiptir. Bunlar arasından Dahrendorf, Marx’ın kuramının fazla kısıtlayıcı ve deterministik olduğunu düşünür. Dahrendorf’a göre Marx endüstri toplumlarında farklı sınıflar arası çatışmaya merkezî bir önem vermekle haklı olsa bile; sınıf kavramını çok kısıtlı bir mülkiyet ilişkisi üzerinden tanımlamaya kalkmıştır. Oysaki mülkiyet, sadece sahipliği değil, kontrolü de kapsar ve çağdaş toplumlarda kontrol biçimleri oldukça belirleyicidir.

Dahrendorf’a göre, Marx kapitalist toplumlarda sınıf çatışmasını temel almakta haklıdır. Ancak bu çatışma mülkiyet üzerinden değil, otorite üzerinden şekillenir. Dolayısıyla Marx’ın iki taraflı çatışmasından çok; otorite konularına göre çok taraflıdır.

Dahrendorf, çatışmanın bu tür bir biçiminin endüstri toplumlarında farklı bir toplum formunun ortaya çıkmasını sağladığını ve kapitalist gelişmenin, sınıfların ölümünden çok bu yeni özellikleri ile değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürer. Bu özellikler Giddens tarafından altı başlıkta incelenmiştir:

1. Rekabetçi piyasa koşulları
2. Vasıf sahibi olmanın önem kazanması
3. Etkin yeni orta sınıf
4. Yüksek sosyal hareketlilik
5. Vatandaşlık haklarının gelişimi
6. Kurumsal çatışma

Raymond Aron ve Demokratik Toplumlar

Aron ise toplumsal sınıf kavramının, fazlasıyla önem verilen içeriğine eleştiriler getirmektedir. Aron’a göre sınıf çıkarının daha önünde gelen “demokratik haklar” tartışması mevcuttur ve sınıf üzerinden analizler, kimi zaman bu temel amacı zedeler. Buna karşın sınıflar özellikle dezavantajlı grupların seslerini duyurabilmesinde işlevsel bir kategori olarak görülebilir.

Alvin Gouldner ve Entelektüel Yeni Sınıflar

Gouldner ise 1970’lerdeki güncel gelişmelerin bir portresini çizme gayretindedir. Gouldner’e göre, sınıf

yapısının belirleyici gücü çağdaş toplumlarda mavi yakalı-kol işçileri değil, burjuvaziye alternatif olacak ve yeni bir toplumsal gücü ifade eden teknik entelijensiyadır. Bu yeni entelektüel temelli grup sahip olduğu teknik bilgi gücüyle yeni bir hâkimiyet dili kuracak ve toplumu bu gereklere göre yeniden örgütleyebileceklerdir.

J.T. Goldthorpe ve Sınıf Şeması

Sınıf kuramında 1980 sonrası tartışmaların odak noktası karmaşık sınıf sistemlerinin tanımlanabilmesidir. Bu konuda en önemli teşebbüs Goldthorpe’dan gelmiştir. Goldthorpe, çalışan gruplarını gelir ve en önemlisi otonomi gücüne göre gevşek bir hiyerarşi içerecek şekilde sınıflamıştır (S:141, Tablo 5.2). Bu sınıflandırmada belirleyici unsur iş sözleşmesinin genel nitelikleridir. Goldthorpe bu şekilde Weberyen statü unsurunun net bir şekilde ortaya konabileceğini düşünmektedir.

E.O. Wright ve Neo-Marksist Sınıf Analizi

Bir diğer yaklaşım ise Marx’a dayanır. Wright bu kuramında yeni sınıfsal gruplaşmaları sınıf haritaları yoluyla netleştirmek ister (S:144, Tablo 5.3). Ancak temel kriter, Goldthorpe gibi konum değil; üretim sürecindeki sömürü ilişkilerinde hangi rollere sahip olunduğudur.

Sınıf Tartışmasını Belirleyen Çağdaş Koşullar

Günümüz toplumlarında sınıf farklılıkları sadece üretim sürecindeki konumları ile değil sağlık, eğitim, cinsiyetler arası ilişkiler, siyasal katılım gibi çok farklı sorunların analizi için önemli bir dayanak noktasıdır. Ancak buna karşın sınıfların çok belirleyici olmadığını savunan eğilimler ve bunları destekleyecek gelişmeler de yok değildir.

Bunların başında kimlik hareketleri gelir. Buna göre sınıflara dayalı bir ifade biçimi çağdaş toplumları anlatamayacak kadar dar biçimlidir. Gençler, kadınlar ve üretim sürecinde doğrudan temsil edilemeyen grupları kapsama şansı bulunmaz. Buna karşın kimlik hareketleri, üretim ilişkilerinin değişken ve güvenilmez niteliğinden farklı olarak çok merkezli bir temsil imkânı yaratmaktadır. Ayrıca siyasal gelişmeler, teknolojik yenilikler ve aile yapısındaki dönüşüm gibi faktörler kimlik hareketlerinin ifade gücünü sınıflara nazaran güçlü bir şekilde etkilemektedir.

Üretim sistemlerindeki ilişkiler, aynı zamanda günümüz toplumlarında sayıları hızla artan geniş bir kesimi tanımlama şansına sahip değildir. Sınıflar altı olarak adlandırılan bu gruplar, emek piyasasından açık bir biçimde dışlanmışlardır ve yoksulluk kronik bir hâl almıştır. Bu grupların haklarının ifade edilmesi ve konularının tespiti için sınıf yetersiz bir içerik oluşturmaktadır. Bu hızla yoksullaşan kitleler karşısında, konuları sınıfsal analize bağlı olmayan daha bağımsız bir iş gücü biçimi de yükselişini sürdürmektedir. Bilgi işçileri denilen bu kategori daha çok teknolojiye dayalı üretim biçimlerinin sağladığı imkânlardan faydalanır ve bireyselleşmiş bir yaşam tarzının temsilciliğini yapar.

SOS323U-ÇALIŞMA SOSYOLOJİSİ

Ünite 6: Toplum ve Çalışma Yaşamında Cinsiyet

Toplumsal Yaşamda Kadınların Karşılaştıkları Sorunlar

Çalışma ile toplum arasındaki etkileşim incelenirken, özellikle son dönemde üzerinde durulan konu başlıklarından biri de çalışma yaşamında cinsiyettir. Toplumsal yapı içerisinde büyük bir öneme sahip olan cinsiyet kavramı, toplum ilişkilerinden ayrı olarak düşünülemeyecek çalışma kavramı ile de etkileşim hâlinindedir.

Cinsel İdeoloji

Bireylerin, toplum içindeki statülerinin ve sahip oldukları rollerin cinsiyetleri ile ilişkilendirilmesine *cinsel ideoloji* adı verilmektedir. Cinsel ideoloji, toplumsal cinsiyet kavramı ile yakından ilişkilidir. Çünkü "*cinsel ideolojinin temel mekanizması toplumsal cinsiyetin doğallaştırılmasıdır*".

Yapılan araştırmalar cinsel ideolojinin bilinen tarih içerisinde cinsiyetin toplumsal ilişkilerde sürekli etkili olduğunu, değişik biçimlerde ortaya çıktığını ve cinsiyetler arasındaki güç dengesinin de değişik biçimlerinin olduğunu göstermektedir.

Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet kavramı temelde iki noktaya işaret etmektedir:

- Biyolojik cinsiyet ve
- Toplumsal cinsiyet.

Biyolojik cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki bedensel farklılıkları vurgularken; *toplumsal cinsiyet* toplumsal yaşamda cinsiyetlerin sahip oldukları görev ve sorumlulukları ifade eden kavramdır.

Toplumsal cinsiyet, toplumsal açıdan kadın ve erkek rolleri ve yükümlülüklerini ortaya koymanın yanı sıra kadın ve erkek arasında bir hiyerarşi olduğunu da ifade eden bir kavramdır. Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet kavramının kullanılması ile ilgili çeşitli sorunların bulunduğu da ifade edilmektedir. Bu eleştiriler iki temel noktada toplanabilir:

- Toplumsal cinsiyet kavramı sürekli ve dinamik toplumsal yapı içerisinde dönüşüm geçiren cinsiyete bağlı kimlikleri tam olarak açıklayamamaktadır. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet kavramının yeniden ele alınması gerekmektedir.
- Toplumsal cinsiyet kavramı, anlam olarak daralma göstermiştir. Toplumsal cinsiyet kavramı kullanıldığında neredeyse tamamen kadınlar ve kadınların karşılaştıkları sorunlar ifade edilmektedir.

Cinsiyete Bağlı İş Gücü Eşitsizliği

Cinsiyete bağlı iş gücü eşitsizliği, cinsel ideoloji ve toplumsal cinsiyet nedeniyle kadın emeğinin sınırlandırılmasını ve değersizleştirilmesini ifade eden kavramdır. Kadın ve erkek arasındaki sosyolojik farklılık

ve toplumsal cinsiyet kavramı dönemden döneme göre değişiklik göstermesine rağmen, son dönemdeki keskin ayırım ve kadının daha dezavantajlı konuma geçmesi güçlenen burjuvazinin ve buna bağlı olarak kapitalizmin bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Gerçekten, kadın emeğinin tanımlanması için gerekli olan unsurlar, örneğin belirgin bir kadın kimliği, ev ve iş yerinin ayrılması ve sonuçta kadın emeğinin sınırlarının belirlenmesi, Endüstri Devrimi sonrasında dönemde ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bugünkü anlamda kadın kimliği sadece 150-200 yıl öncesine dayanan bir olgudur ki bu durum sosyolojik açıdan oldukça yakın bir döneme işaret etmektedir.

Cinsel ideoloji nedeniyle çalışma yaşamındaki iş bölümünün yanı sıra toplumsal yaşamdaki iş bölümü de "*kadın işi*" ve "*erkek işi*" olarak ikiye bölünmüş bulunmaktadır. Böylelikle bazı işler kadın işi olarak tanımlanmıştır. Örneğin, ev işleri ya da çocuk yetiştirme kadınların doğal görevleri olarak belirlenmiştir. Kadınlar, cinsel ideoloji ve toplumsal cinsiyet nedeniyle bunları doğal görevleri olarak algıladıklarından herhangi bir ücret talep etmeksizin bütün bu işleri yapmakta ve farkına bile varmadan aile ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Bunun sonucunda kadınlar ailelerinin ücret almadan çalışan iş gücünü oluşturmaktadır.

Patriarka, erkek egemen toplum yapısını ifade eden kavramdır. Toplumsal düzen erkeklerin otoritesine bağlı olarak gerçekleştirilir ve soy ilişkilerinde erkek egemenliği vardır. Türkçe karşılığı olarak "ataerkillik" ve "pederşahilik" kavramları da kullanılmaktadır.

Kadınların Toplumsal Yaşamda Karşılaştıkları Sorunlara Sosyolojik Yaklaşımlar

Kadınların toplumsal yaşamda karşılaştıkları sorunlarla ilgili farklı sosyolojik yaklaşımlar bulunmaktadır.

Fonksiyonalist Kuramlar

Fonksiyonalistler, cinsiyetle ilgili konulara rol ve işlev açısından yaklaşmaktadır. Toplumdaki cinsiyete bağlı ayrımlarla ilgilenen fonksiyonalist yaklaşımlar iki ana gruba ayrılmaktadır:

- Birinci grup yaklaşım, toplum yapısının ve düzenin sağlıklı bir biçimde oluşup işleyebilmesi için cinsiyete bağlı rollerin ve mevcut yapının sürdürülmesinin önemini vurgularken;
- İkinci grup yaklaşım değişen mevcut koşullar içerisinde cinsiyete bağlı rollerin yeniden tanımlanması ve cinsiyetler arasındaki eşitsizliklerin mümkün olduğunca giderilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.

Çatışmacı Kuram

Çatışmacı yaklaşım, toplumsal ilişkilerin uyum ve düzenden değil, tam aksine çıkarları birbirine zıt olan unsurlardan oluştuğu görüşünden hareket etmektedir. Bu nedenle, kadın sorunları konusunda çatışmacı yaklaşımın temel hareket noktasını toplumdaki kadın ve erkek

SOS323U-ÇALIŞMA SOSYOLOJİSİ

Ünite 6: Toplum ve Çalışma Yaşamında Cinsiyet

rollerinin belirlenmesinde cinsiyetler arasındaki güç farklılaşmasının etkisi olduğu görüşü oluşturmaktadır.

Feminizm

Kadınların gerek toplumsal rol ve statüleri gerekse de çalışma yaşamında sırf kadın oldukları için karşılaştıkları sorunlar nedeniyle bu konuda çeşitli yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlara genel olarak *feminizm* adı verilmektedir. Yani feminizm, kadın sorunlarına eğilmiş yaklaşımların genel ismidir. Birden çok yaklaşım bulunmaktadır. Kadınların toplum içindeki eşitsiz durumlarının ve uğradıkları haksızlıkların ortaya konulmasının yanı sıra kadınların içinde buldukları sorunların nasıl çözülebileceğine ilişkin yaklaşımlar temel inceleme konularını oluşturur.

Erken Dönem Feminist Yaklaşımlar

Erken dönem feminist yaklaşımlar, ana akım feminist yaklaşımların ifade etmektedir. Bu yaklaşımlar çok sayıda olmakla birlikte dört temel başlık altında incelenebilmektedir:

- Kadınların toplum içindeki eşitliğinin inceleyen *Liberal Feminist Kuram*,
- Kadınların yaşadıkları eşitsizliği kapitalizme değil ataerkilliğe bağlayan *Radikal Feminist Kuram*,
- Sorunların kaynağını hem kapitalizm hem de ataerkillikte bulan *Sosyalist Feminist Kuram* ve
- Kadınların sorunlarının mülkiyet ve emek ilişkilerinden kaynaklandığını savunan *Marksist Feminist Kuram*.

Postmodern Feminist Kuramlar

Erken dönem feminist kuramların yeterince kapsayıcı olmadığı görüşüyle ortaya atılmış düşüncelerin bir sonucu olarak gündeme gelmiştir. Bu kuramları savunanlar, erken dönem feminist kuramların kadın sorunlarını standartlaştırdığını, çünkü bu kuramların sadece orta ve üst sınıf beyaz kadınların deneyimlerinden yola çıkarak ortaya konulmuş düşüncelerden hareket ettikleri görüşünü savunmaktadırlar.

Irk, Cinsiyet ve Sınıf Yaklaşımı

Irk, cinsiyet ve sınıf yaklaşımı savunucularına göre, kadınların uğradıkları haksızlıklarının asıl kaynağını, bu üç kavramın kesişme noktasında aramak gerekmektedir.

Çokırklî Feminizm

Çokırklî feminizm tek bir kurama dayanmamakta, daha çok disiplinler arası bir yaklaşım olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda, çokırklî feminizm yaklaşımı yönetsel olarak da çok çeşitli bir yaklaşım kümesini ifade etmektedir.

Materyalist Feminizm

Materyalist feminizm, ana hatlarıyla incelendiğinde ilk bakışta Marksist feminizme benzetilmektedir. Bu yaklaşımın

Marksist feminizmden ayrıldığı esas nokta, incelemelerini maddilik üzerinde temellendiriliyor olmasıdır.

Materyalist feminizm yaklaşımının iki önemli dayanağı bulunmaktadır. Bunlar;

- Yapısökümcü feminizm ve
- Marksist feminizmdir.

Materyalist feminizm, Marksist feminizmi esas almakla beraber yapısökümcü analiz nedeniyle Marksist feminizmden bir noktada ayrılmaktadır.

Yapısökümcü feminizm, toplumsal cinsiyetin kültürel bir olgu olduğunu ve dil tarafından biçimlendirildiğini savunan görüştür.

Toplumsal İnşa Feminizmi

Toplumsal inşacı feminist kuram köken itibarıyla etnometodolojiye dayanmaktadır. *Etnometodoloji*, toplumsal incelemelerin sistemin bütünü yerine bireylerin deneyimleri üzerinden yapılması gerektiğini ileri süren görüştür.

Çalışma Yaşamında Kadınların Karşılaştıkları Sorunlar ve Nedenleri

Kadınlar gerek iş gücü piyasasına girişte gerekse de iş gücü piyasasının içinde erkeklere kıyasla çok sayıda ve farklı sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunların başında;

- Yeterli eğitim seviyesine sahip olmama,
- Yeterli iş tecrübesine sahip olmama,
- Aile sorumlulukları nedeniyle çalışma yaşamına tam olarak dâhil olamama,
- İş ve meslek ayrımcılığına tabi tutulmaları ile işverenler tarafından ayrımcılığa uğrama,
- Aynı vasıf düzeyine sahip olunsu da erkeklerden daha düşük ücret alma,
- Cam tavan sendromu,
- Çifte vardiya yükümlülüğü,
- Yedek iş gücü ordusu olarak konumlandırılma ve
- Örgütlenme ile ilgili sıkıntılar sayılabilir.

Kadınlar çalışma yaşamına girişte ve çalışma yaşamının içinde, toplumsal cinsiyet, cinsel ideoloji ve cinsiyete bağlı iş gücü eşitsizliği nedeni ile birçok sorunla karşılaşmaktadırlar. Kadınların karşılaştıkları sorunlar birçok nedenden kaynaklanmaktadır. Bu nedenlerin birbirleri ile ilişkisi olduğu da görülmektedir. Kadınların eğitim fırsatlarından erkekler kadar yararlanamaması, düşük vasıflı ve çoğunlukla kayıt dışı olarak çalışmalarına neden olmaktadır. Ayrıca, *cinsel ideoloji* ve *toplumsal cinsiyet* de kadınların ücretli olarak çalışıp çalışmayacakları konusunda belirleyici olmaktadır. Kadınlar çalışma yaşamına girseler bile, yine cinsel ideoloji ve toplumsal cinsiyetten kaynaklanan engellerle karşılaşmaktadırlar.

Çalışma Kültürü Kavramı

Dönemler ve toplumlar arasında farklılık gösteren çalışma “Mal, hizmet ve bilgi üretmek için gerçekleştirilen faaliyetler”, çalışma kültürü ise çalışmaya yönelik değer, tutum, inanç ve davranışlardan oluşan bir bütün olarak tanımlanmaktadır.

Her dönem, kendi içerisinde ayrımlaştırılabilecek olsa da çalışma kültürünü merkeze aldığımızda, üç farklı dönemi öne çıkarmak mümkündür:

- Birincisi, tarımsal yapının hakim olduğu tarım toplumlarında ortaya çıkan çalışma kültürü.
- İkincisi, tarım toplumlarındaki yapının endüstrileşmeyle ortaya çıkan endüstri toplumu dönemi çalışma kültürü.
- Üçüncüsü, son otuz yılda hız kazanan değişimlerle birlikte önemli değişimlerin yaşandığı endüstri sonrası toplumu çalışma kültürü.

Tarım Toplumunda Çalışma Kültürü

Endüstrileşmenin ağırlık kazandığı 1750'li yıllara kadar görülmüştür. Bu dönemde çalışma kültürünü belirleyen temel özellikler; daha fazla toprak ve fiziki kuvvete sahip olmayı ifade eden güç ve toprağı işleme yeteneğidir. Kentlerde ise el emeğiyle üretimi ifade eden zanaatkarlık görülmektedir.

Katı sosyal sınırlar içerisinde doğan insanlar belirli bir statü grubu içinde doğmakta ve dikey hareketlilik yolu kapalı olduğu için bu gruptan çıkamamaktadır. Yönetenler ve soylular çalışmaktan kaçınmakta, küçümsemekte ve aşağılamaktadır.

Tarım Toplumunda Aile ve Çalışma

Dış tehditlere karşı kuvvetli olmak için gerekli olan geniş aile yapısı hakimdir. Toplumsal rollerde erkek egemenliği hakimdir.

Köye dayalı yaşamda çalışma hayatında öne çıkan değerler; dayanışma, iş birliği, kanaatkârlık, kadercilik, tevakkül ve yakın çevreye güvendir.

Gelenekçilik, yaşam tarzlarında ve çalışma ilişkilerinde alışılmış yöntemlerin devam ettirilmesidir. Değişimden kaçınma, tarım toplumunun en önemli özelliklerinden biridir.

İnsan-Toprak-Üretim İlişkisi: Özdeşleşme, Bütünleşme

Tarım toplumlarında insanların toprakları ve ürettikleri ürünlerle özdeşleştikleri veya bütünleştikleri söylenebilmektedir. Tarıma makinenin girişi insanın doğa ve toprakla olan duygusal bağı azalttığı gibi zanaatkarlıkta da ustanın el emeğiyle ürettiği ürün arasında özdeşleşme söz konusudur.

Tarım toplumunda dinsel inançlar; kendisi ve çevresiyle uyumlu, daha toplulukçu, kaderci, çalışma ve kazanç hırslı taşımayan, kanaatkâr bir insan tipolojisi öne çıkartmıştır.

Tarım toplumunda çalışma geçim aracıdır ve kanaatkârlık önemli bir değerdir. Aynı zamanda boş zaman kavramı da bu dönemde önemli görülmektedir.

Endüstri Toplumunda Çalışma Kültürü

Bu dönemde köklü değişimler yaşanmıştır. Akılcılık toplumsal yaşamın her alanına yerleşmiş din, metafizik ve geleneksel düşüncenin önüne geçmiştir. önem kazanmıştır

Endüstrileşmenin Başlangıcı

1750'li yıllarda endüstrileşme başlamış ancak 1800'lü yıllarda kendini hissettirmiştir. Freyer'in İngiltere'yi merkeze alarak ortaya koyduğu teknik gelişimin aşamaları, endüstrileşme sürecinin gelişimi açısından önemlidir:

1. *Dokuma endüstrisi dalgası:* Pamuk eğirme makinesi, mekanik dokuma tezgahı ve buhar makinesi 1700'lü yılların önemli icatları arasında sayılmaktadır.
2. *Demir çelik dalgası:* 1800'de demir, her alanda kullanılan önemli bir madde haline alır.
3. *Ulaştırma dalgası:* 1825 yılında ilk gemiler sefere başlar 1830'larda ilk lokomotifin çalışmasıyla endüstriyel ürünlerin taşınması kolaylaşmıştır.
4. *Kimya çağı:* Suni gübreleme yöntemiyle rasyonel tarım doğmuş, teknik okullar açılmış keşifler laboratuvar ortamına taşınmış bilim adamlarının uğraşısı haline gelmiştir.
5. *Elektrik endüstrisi dalgası:* 1830-40 yılları arasında telefon ve telgraf icat edilir. Elektrikle taşıma ve ulaştırma gelişim gösterir.
6. *Benzin motoru çağı:* 1889'dan itibaren otomobil değer kazanmaya başlar ve Amerika bu endüstride liderliği ele geçirir.

Çalışma Kültürünü Yeniden Şekillendiren Fabrika

Makinelerin kurulmasıyla fabrikalar büyük piyasalar için üretim yapmaya başlamıştır. İşler aileden ayrılmış düzenli çalışan, disiplinli, işe odaklanmış işçiler işe alınmıştır. Bu dönemde çalışma koşulları ağır ve süreleri çok uzundur. Ayrıca, işçi sınıfının ortaya çıkışı da endüstri döneminde görülmüştür.

İşsizlik ve yoksulluk nüfusu sürekli artan büyük şehirlerde kaos ve karmaşayı da arttırmıştır. Hırsızlık, gasp, cinayet vb. suçlarda artış yaşanmıştır.

Çalışanlar sert ve acımasız çalışma koşullarına karşı verdikleri mücadelelerin sonucunda çıkar odaklı duruma gelmiş ve sınıf bilinci oluşmuştur. Devletin müdahalesiyle çalışma hukuku oluşturulmuş ve sınıfsal örgütlenme için işçi sendikaları kurulmuştur.

Çalışma Yaşamında Yeni Bir İşadamı ve Çalışan Tipi

Yeni işadamı tipolojisi; kazanma tutkusunu içselleştirme, kazandıklarını tasarruf etme, lüks tüketimden kaçınma, birikimlerini yatırımda kullanma ve faizi meşru görmedir. İşin meslek olarak görülmesi işçiler kadar, kazanç ile orantılı olarak işverenin de özelliği olmuştur.

Çalışanlar ise işverenin din adamları, polis ve siyasetçilerle işbirliği ile fabrika düzeni çalışmayı içselleştirecek, düzenli çalışacak, bedenini disiplin altına alacak, sorun çıkarmayacak, uysal, itaatkâr, söz dinleyen bir hale dönüştürülmüştür. Ayrıca zaman kavramının önem kazanması ile şehirlerde bulunan tüm alanlar eş güdümlü hale getirilmiş ve tam adamının, tam zamanında ve tam yerinde bulunması sağlanmıştır.

Tarım toplumundaki pasif ve edilgen bireyler endüstri toplumunda akıl, bilim ve teknoloji ile doğaya hükmetmeye başlamış ve yer yüzünün tanrısı haline gelmiştir.

Bilimsel Yönetim Yaklaşımı: Rasyonel Bir Örgüt, Makinenin Uzantısı İşçi

Bilimsel yöntemlerin örgüte uyarlanmasında Frederick Winslow Taylor'un fabrikadaki gözlemleriyle geliştirdiği "Bilimsel Yönetim Ekolü"nü etkisi vardır. İş insanlığından çıkarılan zaman ve hareket etütleriyle verimliliği arttırmaya yönelik olarak çalışanların hangi işi ne kadar sürede yapabileceklerini hesaplamıştır.

Bilimsel yönetimi oluşturan kombinasyonlar şöyle özetlenebilir:

- Gelişigüzel yöntemler değil, bilim.
- İhtilaf değil, uyum.
- Bireycilik değil, İşçi ve yönetim arasında iş birliği ve uyum.
- Sınırlı üretim değil, maksimum üretim.
- Her işçinin en üst verimlilik ve refah düzeyine geliştirilmesidir.

Departmanlar arası iş süreçleri birbirleriyle uyumlaştırılarak, üretim hızı artırılırken zaman ve hareket etütleri ile de çalışanların fiziksel sınırlarının zorlanacağı ağır iş koşulları yaratılmıştır.

Fordist modelde montaj hattının bir uzantısı olarak görülen işçi yabancılaşmaya başlamıştı. Ayrıca, bürokratik ve hiyerarşik yapılanma, çalışanların kararlara ve iş süreçlerine katılım hakkının olmadığı bir çalışma anlayışını getirmiştir. Bu dönemde hayatın kapitalizme uygun biçimde bürokratikleştiği ve rutinleştiği görülmektedir.

Bürokratik bir örgüt olarak fabrikalarda;

- İnsanlıktan uzaklaşmış,
- Akılcı ilkelerle düzenlenmiş,
- Yoğun biçimde bölümlere ayrılmış,
- Üst yönetim iktidarı baskın olan,
- Alt kademelerdeki çalışanların görev fikrine yoğun bağlılık gösterdiği,
- Ayrıntılı iş bölümü ve uzmanlaşmaya dayalı bir yapılanma söz konusudur.

Endüstri Sonrası Toplumda Çalışma Kültürü

Teknolojide yaşanan gelişmeler, teknolojilerin ucuzlaması ve yaygınlaşması; müşteri taleplerinde yaşanan değişimler

ve müşterinin belirleyiciliğinin önem kazanması ve liberal paradigmalara öne çıkmasıyla 1970'li yıllarda endüstri toplumu krize girmiştir. Fabrikaların yerini küçük ve orta ölçekli işletmeler almıştır. bilgisayar ve elektronik teknolojisi müşteri taleplerindeki değişim hızına uygun olarak değişim göstermiş, müşteri talepleri öngörülebilmiş, kontrol etme mümkün hale gelmiştir.

Çalışma hayatında yeni teknolojileri kullanabilen, iş süreçlerinin tamamına hakim, eğitilmiş ve vasıflı beyaz yakalılar ortaya çıkmıştır. Çalışan sayıları da buna bağlı olarak azalmıştır. Sonuç olarak sendikalar güç kaybetmiştir.

Bu dönemde güç bilgiyi işe ve teknolojiye uyarlayabilenlerin eline geçmiştir. Bilgi ve hizmet işleri ağırlık kazanmıştır. Dolayısıyla, bu dönemdeki çalışan profili;

- Eğitilmiş,
- İşinde uzman,
- İş süreçlerinin bütünü hakkında bilgi sahibi,
- Çok yönlü,
- Yaratıcı,
- Muhakeme ve analiz yeteneği kuvvetli,
- Yeni teknolojileri kullanabilen,
- İnisiyatif alabilen,
- Gelişime açık,
- Takım çalışmasına uyumlu ve
- Esnek çalışmaya uyumludur.

Eğitim alanında muhakeme yeteneğini güçlendiren, bireysel yetenekleri güçlendirmeye imkân sağlayan alternatifli (kredili sistem) bir sistem ortaya çıkmıştır. Eğitim rekabette başarılı olmak isteyen işyerinde de devam etmiş ve çalışanlar yönetime katılmaya başlamıştır. Böylelikle daha verimli bir çalışma düzeni kurmak için öneri sistemlerinden yararlanma imkanı doğmuştur.

Çalışma alanlarında zaman ve mekan bütünlüğü kırılmış, esnekliği beraberinde getiren evden çalışma imkanı doğmuştur.

Ancak bu dönemde piyasalar istikrarsızlaşmış, planlama zorlaşmıştır. Çalışanların işsiz kalma riski artmış, farklı iş yerleri ve departmanlarda çalışma sık karşılaşılan bir durum haline gelmiş ve aidiyet azalmıştır.

Endüstri Sonrası Toplumda Yeni Bir Kişilik Yapısı

Rosenau'ya göre postmodern bireyin kişilik yapısı:

- Gevşek ve esnek,
- Duyulara ve içselleştirmeye yönelik,
- Kendin ol diye özetlenebilecek bir tavrı benimseyen.
- Kendi toplumsal gerçekliğini kuran,
- Kişisel bir anlam arayışını sürdüren, ama arayışları sonunda ortaya çıkan şeyin hakikat iddiasında bulunmayan,
- Aktif, yaşa ve yaşat tavrıyla yetinen,

SOS323U-ÇALIŞMA SOSYOLOJİSİ

Ünite 7: Çalışma Kültürünün Dönüşümü

- Fantezi, mizah, arzu kültürü ve anında tatmin isteyen,
- Geçici olanı kalıcı olana tercih eden,
- Planlanmış şeylerdense kendiliğinden oluşan şeylerin yanında kendini daha rahat hissedene,
- Geleneğe, antikaya/geçmişe, egzotik, kutsal, sıra dışı ve genel ya da evrensel olana karşı yerel olana merak duyan bir yapıya sahiptir.

Postmodern bireyler kendi hayatlarıyla, kendi kişisel tatminleriyle ve kendi tanımlarıyla ilgilidirler.

Endüstri toplumunda 70-80 ve 90'lı yıllarda doğanlar Twenge tarafından "Ben Nesli" olarak tanımlanmıştır. Bu kişilerin tipik özellikleri şunlardır:

- Bireyci ve kendine odaklı,
- Çok para kazanma isteği,
- İyi bir kariyer isteği,
- Kendi tarzıyla fark yaratma isteği,
- Kendi hayallerinin, arzularının peşinden gitme, başkalarının ne düşündüğünü umursamama,
- Şöhret olma arzusu yoğun,
- Depresif ve yalnız,
- Narsisist,
- Dine ve kiliselere, özellikle kısıtlayıcı kurallar dayatan dinsel inanışlara ve kurumlara mesafeli,
- Siyasete, protesto gösterilerine ve oy kullanmaya daha az ilgili,
- Farklılıklara hoşgörülü,
- Komşulara ve dış çevreye karşı güvensiz,
- Açık sözlü ve
- Duyguları yansıtmada rahat.

Türkiye'de 1960-1970 yılları arasında gençler toplumcu, politik ve ideolojikken 1980'lerde apolitik, bireyci, tüketicici duruma gelmiştir. Kısa yoldan köşe dönme felsefesi, iş bitiricilik, dışa açılma, ekonomik başarı, tüketicilik, toplumsal sorunlara tepkisiz, ben merkezilik çalışma hayatında görülen özelliklerdir.

Günümüz çalışma hayatının özellikleri şöyle özetlenebilir:

- Küçük ve orta ölçekli işletmeler öne çıkmış,
- Rekabet yoğun,
- Kariyer süresi kısa,
- Esnek çalışma tarzları ortaya çıkmış,
- Gelecek belirsiz,
- Ben merkezci,
- Aidiyet duygusu eksik,
- İş yerine bağlılık, sorumluluk ve sadakat ortadan kalkmış,
- Teknoloji kullanımı yaygın.

SOS323U-ÇALIŞMA SOSYOLOJİSİ

Ünite 8: Meslekler ve Gelecekte Çalışma

Meslek ve İlgili Kavramlar

Çalışma, insanın fiziksel çevresini değiştirebilmek için gerçekleştirdiği amaçlı bir çaba olarak ifade edilebilir.

Auster çalışmanın toplum için, satın alınabilecek mal ve hizmet üretimini sağlarken birey için, bunları satın alabilecek parayı sağladığını belirtir. Çalışma toplumsal bağın ve kendini gerçekleştirme yeridir.

Çalışma insanın ruhsal yapısını ve gündelik etkinlik çevrimlerinin kurucu unsurlarından biridir. Çalışmanın önemli nitelikleri şunlardır:

1. Para: Gereksinimleri karşılamak için ücret, maaş temel kaynaktır.
2. Ekinlik düzeyi: Beceri ve yeteneklerin elde edilmesi ve kullanılması için temel oluşturur.
3. Değişiklik: Ev içi haricinde alternatif ortamlara erişim sağlar.
4. Zamansal yapı: Gün işin ritmine göre düzenlenir.
5. Toplumsal temaslar: arkadaşlık ve paylaşılan etkinliklere katılma fırsatı sunar.
6. Kişisel kimlik: İstikrarlı toplumsal kimlik sunar.

İş, ücret karşılığı yapılan çalışmadır. Çalışma ücretli ya da ücretsiz olabilir.

Meslek: istikrarlı, yaşam boyunca ya da emekli olana kadar süren, sistematik düzenlenmiş kazanç sağlayan çalışma biçimidir.

Bireyin eğitimi, geldiği toplumsal köken, elde ettiği gelir düzeyi, geliri nasıl değerlendirdiği, ne tür yaşam tarzına sahip olduğu yaptığı meslekle ele alınır.

Meslek işe göre, daha yüksek düzeyde sistematik bilgi gerektirir. Meslekte süreklilik esastır. Meslek sahibi olmak insana bağımsızlık kazandırır. Meslek ruhsal tatmin, mutluluk üzerine önemli etkisi vardır.

İş bölümü ve uzmanlaşmanın fazla olduğu toplumlarda meslek sayısı ve çeşitliliği fazladır. Meslek eğitim faaliyeti sonucu ortaya çıkar.

Modern toplumlarda mesleğin önemi şu noktalarda toplanabilir:

1. Meslek genel yaşamın bir alanıdır.
2. Sosyal yaşam ve gelir yaşam stiline belirler.
3. Başarı meslek başarısıyla ölçülür.
4. Mesleki niteliklerin artması uzmanlaşma ile ilgilidir.
5. İş ortamı sosyal ilişki sağlar.
6. İnsan kişiliğine gelişme şansı verir.
7. Sosyal durumun istikrarının kazanç belirler.
8. Her meslekte çeşitli sorunlar vardır.

Ülkeden ülkeye ön plana çıkan meslekler değişiklik gösterir (S:215, Tablo 8.1).

Meslekler Sınıflaması

Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması ISCO-08'e göre;

1. Yöneticiler: Başkanlar, üst düzey yöneticiler ve kanun yapıcılar, ticari ve idari müdürleri, üretim ve uzmanlaşmış hizmet müdürleri.
2. Profesyonel meslek mensupları: Bilim ve mühendislik, sağlık, eğitim iş ve yönetimle ilgili meslek mensupları.
3. Teknisyen, tekniker ve yardımcı meslek mensupları
4. Büro hizmetinde çalışanlar: Genel büro, müşteri hizmetleri, sayısal işlem ve malzeme kayıtları vb.
5. Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları: Pazara yönelik tarım, ormancılık, su ürünleri çalışanları ile çiftçiler, balıkçılar.
6. Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar: İnşaat, metal işleme el sanatları, elektrik, gıda işleme, ağaç işleri, giyim eşyası vb.
7. Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar: Sabit ve tesis makine operatörleri, montajcılar, sürücüler.
8. Silahlı kuvvetlerle ilgili meslekler: Subaylar ve diğer rütbeliler.
9. Hizmet ve satış elemanları: Hizmetler, satışlar, kişisel bakım ve koruma hizmetleri.
10. Nitelik gerektirmeyen meslekler: Temizlikçiler, yardımcılar, diğer sektörde çalışan yardımcılar.

Meslek sınıflamanın bir diğer yolu yakalardır. Mavi yakalılar genellikle saat başı ödene ücret alır. İmalat sanayi, maden işçileri, tamir, bakım, onarım inşaat alanlarında çalışırlar. İdari işlerde ve büro işlerinde çalışanlara ise beyaz yakalılar denir. Eğitim düzeyi mavi yakalılara göre daha yüksek olabilir.

Birleşmiş milletler çevre programında yeşil yakalı meslekler ifade edilmiştir. İmalat tarım, ar-ge sektörlerinde insanlığın karşılaştığı çevresel tehditleri gidermeyi amaçlarlar. Çevre dostu ve toplumsal fayda için çalışan sivil toplum kuruluşları da yeşil yakaya dahil edilebilir.

Profesyonel Meslek Kavramı ve Profesyonelleşme

Profesyonel Meslek Kavramı

Profesyonel mesleğin tanımına ilişkin öne çıkan ortak unsurlar şunlardır:

1. Anlaşılması ve kullanılması güç, talep edilen bir bilgi,
2. Yüksek eğitim düzeyi ve hayat boyu öğrenim bilinci,
3. Piyasada ayrıcalıklı bir yer ve kontrol olanağı,
4. Bilgiye dayalı mesleki statü ve maddi ödüller,
5. Örgütlenme sayesinde kazanılmış topluluk, üyelik ve kurum kimliği duygusu,
6. Bağlılık, sorumluluk ve meslektaşlık bilincidir.

SOS323U-ÇALIŞMA SOSYOLOJİSİ

Ünite 8: Meslekler ve Gelecekte Çalışma

Profesyonel Meslek Kavramını Açıklayan Yaklaşımlar

Profesyonel mesleği karakterize ettiği düşünülen altı nitelik şunlardır:

- Genel, sistematik bilgi,
- Müşteriler üzerinde otorite,
- Kendi çıkarlarından çok toplumun çıkarlarına yönelme,
- Dışsal kontrol yerine öz kontrol mekanizması,
- Mesleğin profesyonel olduğunun toplum ve yasalar tarafından onaylanması,
- Ayırt edici kültürdür.

Ritzer'e göre profesyonel meslek olma yolunda şu süreçlerden geçilmektedir:

- Mesleğin tam zamanlı hale gelmesi,
- İsim değişimi ile mesleğin özel olarak seçilmiş belli etki alanına sahip olması,
- Ulusal dernek kurulması,
- Eğitim alanının açılması,
- Etik kuralların belirlenmesi,
- Popüler ve yasal destek kazanmak için politik girişimde bulunulmasıdır.

Profesyonelleşme

Lisans ya da lisansüstü diplomaya sahipler profesyonel statüye yerleşebilirler. Özel sektördeki artan rekabet kişileri sürekli kendilerini geliştirmeye yöneltmektedir.

Profesyonelleşme, mesleğe kontrollü giriş ve uygulama sisteminin görülmesi, uygulama kodları, sahip olunan statüler, göreceli otonomi, topluma hizmet gibi rol onayan süreçtir.

Profesyonelleşme sürecini, bir aktivite üzerinde kontrol tekeli sağlamayı amaçlayan mesleki bir piyasa stratejisi olarak ele alarak sınıf yapısı içinde avantajlı bir konumu garantiyeceğini ileri süren görüş, Larson'un etkili çalışmasında oldukça merkezî bir konumdadır.

Freidson profesyonelleşmenin mesleki kapanma ve kontrol süreci olduğunu mesleki ve örgütsel yeteneğin kurumsallaştırdığını, bu sayede ekonomik ve toplumsal avantajlar elde etmek için kaynak olduğunu belirtmiştir.

Gelecekte Çalışma Yaşamı

Modern endüstriyel toplum şu özelliklere sahiptir:

- Fabrika üretimi ya da endüstrileşme,
- İleri düzeyde iş bölümü,
- Otoritenin merkezileşmesi,
- Bürokratikleşme,
- Büyük ölçekli işletmeler,
- Mekanik evren/ya da organizasyon anlayışı ve kişisellikten uzaklaştırma,
- Rasyonalite ve püritan etik,
- İlerleme ve evrim anlayışı,
- Düzen ve homojenleşme,

- Yaşamın demistifikasyonu,
- Standartlaşma ve kitle üretimi (Bozkurt, 2003).

Diğer taraftan enformasyon/bilgi toplumunun temel özellikleri ise şunlardır:

- Enformasyon/bilgi temelli ekonomiye ve topluma yöneliş,
- Endüstri toplumunun simgesi olan makine teknolojisinin yerini, enformasyon toplumunda iletişim/enformasyon teknolojilerinin ve ağlarının alması,
- Küresel rekabet,
- Hızlı değişim,
- Dolayısıyla ölçek ekonomisinden zaman ekonomisine yöneliş,
- Esneklik ve çeviklik,
- Bürokratik yapıların ayak bağı olarak görülmesi,
- Her alanda merkezîyetçilikten uzaklaşma,
- Farklılaşma,
- Siber uzaylar ve ağar,
- Bilgi işleri ve bilgi işçileri,
- Yaşam boyu eğitim,
- Bireyin konumunda güçlenme,
- Katılımcı demokrasinin gelişimidir.
- İnsan beyninin akılcılaştırma yönünde tek boyutlu geliştiren modern düşüncenin yerine, akılla birlikte, insan doğasındaki yaratıcılık yeteneğinin de geliştirilmesi hayati bir önem kazanmıştır. Bu da daha çok hafızanın güçlendirilmesine dayanan ezberci eğitim anlayışının sorgulanmasına yol açmıştır.
- Baudrillard'ın ifadesiyle her şey kültürel hale gelmektedir. Endüstri toplumunun materyalist karakterinin aksine enformasyon toplumu post-materyalisttir. Enformasyon hem bir mal hem de kültürel kimlikle ilgilidir (Bozkurt, 2003).

Türkiye'de Mevcut İş Gücü ve İstihdam Göstergeleri

Mevsim etkilerinden arındırılmış temel iş gücü göstergeleri, Sayfa 225'deki Tablo 8.2'de verilmiştir.

İş gücünün eğitim ve yaş dağılımları ise;

- Toplam iş gücünün %17,4'ünü 15-24 yaş grubundakiler oluşturmaktadır.
- Lise altı eğitimlilerde iş gücünü katılma oranı erkeklerde %70,4, kadınlarda %25,9 dur.
- Yükseköğretim mezunu erkeklerde %85 olan iş gücüne katılım oranı, kadınlarda %70,2'dir.

2011 yılı için istihdam edilenlerin;

- %71'i erkektir.
- %58,5'i lise altı eğitimlidir.
- %61,7'si ücretli, maaşlı veya yevmiyeli, %24'ü kendi hesabına veya işveren, %14,4'ü ise ücretsiz aile işçisidir.

SOS323U-ÇALIŞMA SOSYOLOJİSİ

Ünite 8: Meslekler ve Gelecekte Çalışma

- %59'u 10 kişiden az çalışanı olan iş yerlerinde çalışmaktadır.
- %3,2'sinin ek işi vardır.
- %2,6'sı mevcut işini değiştirmek için yeni iş aramaktadır.
- Ücretli olarak çalışanların %86'sı sürekli işte çalışmaktadır.

2011'de işsizler sıklıkla (%29,6) eş dost aracılığı ile iş aramaktadır. İşsizlerin %85,4'ü daha önce bir işte çalışmıştır. İş gücü dışında olanların %50,3'ü daha önce bir işte çalışmıştır.

Türkiye'de 2020 Yılına Kadar Mesleki Değişim Eğilimleri

İstihdam büyüme eğilimi veri alınarak toplam istihdamın 2020'ye kadar 10 yılda beş milyon artması beklenmektedir. 2020'ye kadar tarımdan çıkış hızı yavaşlamaktadır. Hizmet ve imalat sektörleri istihdam yaratmaktadır. Sanayi istihdamın bileşimi mesleklere yönelik talebi etkileyecektir. Bilimsel ve mühendislik alanlarında yükselme gözlenmektedir. Kişisel hizmet ve büro elemanlarının sayısı artmaktadır. Vasıfsız mesleklerdeki artış da bir süre devam edecektir.

Öğretmen ve mühendislerin sayısı artmaktadır. Kendi kendine yeten tarım faaliyetinde istihdam kalmayacaktır. İnşaat makine operatörlerinin sayısı artmaktadır. Teknik meslekler artacaktır.

Kamu istihdamının ağırlıklı olduğu mesleklerde kestirimler istatistiksel olarak anlamlı değildir. Vasıflı hizmetlerde istihdam artmaktadır. Tarım kesiminde ve düşük nitelikli hizmet varlığını sürdürecektir. Ara teknik elemanlar ve büro hizmetleri büyüme ile aynı yönde hareket etmektedir. Öğretmen sayıları artmaktadır.

